یاش تورکستان

تورکستاننینگ ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنینگ ده‌قابر-ندەن چیقا باشلاغان	نویابر (ایکنچی‌تشرین) 1935 (1354 هجری)	سان 72

بو ساندا:

1 — ساویت حکومتینینگ 18نچی ییل دونومی مناسبتیله باش مقاله

2 — تورکستان وه ملتله‌ر آراسی مسئله‌سیگه عائد اوقتای

3 — له افکار عامه‌سی تاوشی مصطفی

4 — ساویت روسیاداغی ملتله‌ر مسئله‌سینینگ آلمان مطبوعاتینا عکسی عبدالوهاب

5 — ینه پاختا مسئله‌سی تیمور اوغلی

6 — کولتور اثرله‌ریمزنی اوزله‌شتره‌یلیك ایسه‌ن تورسون

7 — «ملی» معارف جبهه‌سنده جانای

8 — بین‌الملل وضعیت م.

9 — «ملی بایراق»

10 — تورکستان خبرله‌ری

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ياقاله، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی

بولتور ایول آیندا، پاریسده، رسماً تأسیس ایتلگەن قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی 2نچی نویابرده اوزینگ ییللق توپلا- تیسینی یاساب، ییل بویی ایشلەدیکلەرندەن حساب بیردی. قومیتەنگ اساس نظامنامەسی بویونچا یەگی بیورو (ریاست هیئتی) سایلانماقچی ایدی. قومیتە حرکتلەرینگ هەر باقیمدان موفقتلی بولوب اوتکوزولگەنی نظردا توتولوب، اوقراینالی آلەکساندر شولگین (رئیس)، تورکستانلی چوقای اوغلی مصطفی (رئیس اورونباساری هەم خزینەچی)، آذربایجانلی آتام علی بیکلی عباس بیك (کاتب)دەن عبارت بورونغو ریاست هیئتینك قایتادان ایش باشندا قالدیریلیشی تکلیف ایتلدی وه بو تکلیف قبول ایتلدی.

*

تورکیه-ساویت روسیا دوستلغی

آناتولو آژانسی (A. A.)نك شو آینگ 7سندە تاراتدینی بر خبرده، 17 برنچی کانون 1925نچی ییلی پاریسده امضالانمش تورکیه-ساویت روسیا دوستلق معاهده نامەسی ایله 17 برنچی کانون 1929نچی ییلغی پروتوقولنگ وه 7 مارت 1931نچی ییلغی دگر آکلاشماسینگ 10 ییل مدتله اوزاتیلغانلغی حقندا بر پروتوقول امضالاندیغی بیلدیریلمشدر.

*

تورکیه نفوسی: نویابرنگ 20سندە تورکیەده یالپی خلق ساناوی اوتکه- زیلدی. بو یالپی ساناو نتیجەسندە تورکیه اهالیسی سانی 16 میلیون 188 میگ 767 بولغانلغی معلوم بولدی. بونگ یوزده 51ی خاتون، یوزده 49ی ایرکەکدر. بو حسابغا کوره تورکیه اهالیسی 1927 نچی ییلغا قاراغاندا ایکی میلیون 528 میگ 492 جان آرتقان.

ساویت حکومتینك 18نچی ییل دونومی مناسبتیله

ساویت حکومتی 18نچی دونوم ییلینی بایراملاماقدادر. بوکون، ساویت حکومتە قارشی کورەشیمزنك دوام ایتیب‌تورغان بر چاغندا اونگ موفقیتینی تأمین ایتکەن سببلەر اوستنده اوزون-اوزادی توختاب اوتورو- مزنگ کیرەگی‌دە یوق. بونگلە برابر بر نقطەنی سویلەب کیچمەلیدرمز: روسیانك اوزنده بولشەویکلەر غلبەسینك سببی اجتماعی وه اقتصادی شرائطدان توقتان بولسادا تورکستان، قریم، قافقاسیا وه باشقا ایسلاو بولماغان وه روس کولتورینە بوتونلەی یات أولکەلەردە، اوقراینا وه قوبان، دون‌کبی بعضی بر قازاچی ولایتلەرنده تام معناسندا استیلا طریقندا تأمین ایتیلمشدر. بوتون بو أولکەلەر قیزیل روس اوردوسی طرفندان استیلا ایتیلمشدر.

بولشەویکلەر غالب چیقدیلار. اونلار ایسکی روسیا ایمپەریومی قولی آستنداغی أولکەلەرنگ بویوك بر قسمندا روسیا حکمرانلیغینی قایتادان تورغوزدیلار. بو قاداری بیلەن‌گنەدە قالمادیلار. قیزیل روس ایمپەریومنە تیشقی موغولستانی قوشوب آلدیقلاری کبی یاقین‌غنا زماندا شرقی تور- کستانی‌دا اوز کیرلی، قانلی پەنجەلەری آراسینا آلیشلاری بیلەن روسیا ایمپەریومینی آسیا ملتلەری حسابینا کیگەیتکەن‌دە بولدیلار.

طبیعی بولشەویکلەر غالب کیلدیلەر. فقط بو استیلا ایتدیکلەری غیر روس خلقلارنی اوز حاکمیتلەرینە بویسندیریب اولارنی کونوکترە آلما- دیلار. ملی قورتولوشلاری اوچون تینمای کورەشە یاتقان بو خلقلار هیچ بر زمان، بوکون هەم شکلی، هەمدە مفهومی اعتباریلە روس ایمپەریالیزمی هیولاسی بولغانلغندا هیچ بر تورلو شبهه قالدیرماغان، قیزیل ظلمگە بویون ایگمەسلەر.

بز غیر مساوی بر کورەشدە مغلوب بولدق. بونگلە برابر بو خلقلار- نگ بوتونلەی قورالسز بولغانلاری، اولدەن هیچ بر تورلو حاضرلق کو- رولمەگەنی حالدا ساویت حکومتی وه قیزیل اوردوغا قارشی کوتەریلیب

ييللار اوزونى كورەشيب كيلگەنى اوزى اولارنڭ اوز ملى آزادلقلارى اوچون يەگى كورەشلەرگە حاضرلقلارينى كورسەتەدر. بزنڭ خلقلاريمز ييگيلگەن بولسادا دوشمانغا باش ايگمەدى وە ملى قورتولوش نشانينى، بايراغينى دوشماننڭ كيرلى آياغى آستينا تاشلامادى.

ملى قورتولوش غايەسى ايسە وقتنڭ كيچمەسى ايلە زنگلەب كوتلەشمەيتورغان اوتكور بر قورالدر...

بزلەر هەر بريمز آيرى آيرى باشيمزغا ييگيلديك. اگر بز بو ياقين ماضينڭ كورگوسندەن عبرت آليب بربريمزنى توتونى ايشكە آشيريب، موسقوا ايمپەرياليزمنە قارشى برلەشكەن جبهەمزنى قورا آلماساق، كيلگوسيدەدە شو فاجعە ايلە قارشيلاشيب قالاجاقمز.

بزنڭ بو كورەشدەكى شعاريمز «هەر برى بوتونيسى اوچون، بوتونيسى هەر برى اوچون» ديگەن شكلنى آلماليدر.

اوقراينا، قريم، برلەشيك قافقاسيا، ايديل-اورال، توركستان برلەشكەن بر عضويت حالينى آلماليدر. «پرومەتە» جبهەسى ايستەر تاشقاريدا، مهاجرتدە، ايستەردە مملكتلەريمزدە حقيقى برلەشيك جبهە حالينى آلماليدر.

شوندا، آنجاق شونداغنا كورەشيمز موفقيتلە نتيجەلەنەجەك وە قيزيل ايمپەرياليزم خرابەسى اورندا مستقل ملى دولتلەر قورولا بيلەجەكدر.

*

ساويت حكومتى اوزينك 18نچى ييل دونوميني بوتونلەى اوزگەرگەن وە بولشەويك تخمينلەرى، اميدلەرينە قارشى چيقيب قالغان بين الملل شرائط ايچندە قارشى آلماقدادر. بولشەويكلەرنڭ «بين الملل باسقينچيلارييغينى» ديب آتاديقلارى ملتلەر جمعيتنە قارشى يوروتوب كيلمەكدە بولوندوقلارى كورەش بردەن برگە بر سەوكيگە آيلانب كيتدى. ساويت حكومتى وەرساى معاهدەسينى سوغوشنڭ برگنە منبعى ديب آتاب، اوڭا قارشى كورەشيب كيلمەكدە ايدى. ايمدى ساويت حكومتى كوزندە مەنە شو وەرساى معاهدەسى آوروپا اوچون يگانە صلح منبعى وە ساويت حكومتينك

ايگ اينانچلى ساقچيسى بولوب قالدى.

آوروپادا ساويت حكومتى دوستلارينڭ او قادارذا كوب بولماغانلغىدا كورونوب قالدى. ساويت حكومتينڭ صميمى دوستى ديب يالغز توركيەنىگنە كورسەتو ممكن. ذاتاً بو حقدا تكرار-تكرار بحث ايتونى توركلەردە، بولشەويكلەردە كوب ياراتادرلار.

توركيەدەن سوگراغى اوروننى آلو اوچون چەخوسلاواقيا آشيقماقدادر.

بولشەويكلەرنك فرانساغا باغلانغان اميدلەرى موسقوانڭ ايستەديكى درجەدە ولوب چيقمايتورغانغا اوخشايدر. فرانسوز افكار عامەسينك مهم بر قسمى ساويتلەرلە ياقلاشونك بوتونلەى سيقيلاشيب كيتووينە آچيقدان آچيق قارشى چيقماقدادر. فرانسوز-ساويت دوستليغى معين مسئلەلەردە معين آديملەرگە منحصر دوستلق چەرچيوەسينى كيچيب كيتمەيتورغان كورونەدر.

بوكونكى بولوب تورغان وە ياقيندا بولوب اوتكەن حادثەلەرنى كوزدەن كيچيرگەندە ملتلەر جمعيتنە كيرگەنلك وە وەرساى معاهدەسينك «قدسيتينى» تانيغانلقدا بولشەويكلەرگە اوز مقدراتلارى حقنداغى قورقولارينى آزالتو يولندا ذرە قادار ياردەم كيترمەگەنينى قبول ايتمەى كيچيب بولمايدر. ساويت مطبوعاتى هەر كون تينماى هەم غربدان هەم شرقدان ساويت روسياغا قاراب ايلەريلەمەكدە بولغان تهلكەدەن يازادر.

بز ايسە بو بولشەويك تخمينلەرينك توغرو بولوب چيقووينى وە تيزرەك ايشكە آيلانووينى چين يورەكدەن تيلەر ايديك.

*

توركستان وە ملتلر آراسى مسئلەسيگە عائد

تاشكند شهريدە اوتكەن سەنتابر آيينڭ 21ندەن 25نچيسيگەچە «مەيدە ملتلەر» آراسيدا ايشلەش حقيدا كيگەش ياسالدى. شو كيگەشنك برنچى كونى مانجارا ديگەن يوكسەك بر ساويت مأمورى بر ياريم ساعتلق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

معروضە بیرگەن. بو اوزون معروضەنگ قیسقاچا مفهومینی «قیزیل اوزبیکستان»نگ 24 وە 26نچی سەنتابر تاریخلی سانلاردان اورگەنمەك ممکندر. مانجارا اوز معروضەسیدا خلق آرا احوالدان بحث ایتکەن؛ أڭ کوب ملتچیلك حکم سورگەن مملکتلەردە یاشاوچی یهودیلەرنگ باشلارندان کیچیب تورغان کلفتلەردەن سویلەگەن وە آلمانیاداغی یهودیلەرنك قاندای آغیر سیقینتیلار آستیدا ایکەنلکلەرینی کورسەتەتورغان مثاللار کتیرگەن. نهایت مانجارا سوزینی تورکستاندا یاشاوچی یهودیلەرگە اوتکەزیب، بوخارا ایپەك فابریقاسیدا 32 پروسەنت، سمرقند فابریقاسیدا 45 پروسەنت یەرلی یهودیلەرنگ ایشلەب تورغانلارینی سویلەب، بو «یوتوقلار»نگ «لەنین-ستالین ملی سیاستی غلبەسی» بولغانینیدا ایسلەتیب اوتکەن.

عرق جهتندەن یهودی اولدیغی تخمین ایتلگەن مانجارانگ آلمان وە باشقا ملتلەرنگ یهودیلەریگە قارشی قیلیب تورغان علاقەلاری حقندا سویلەگەن نەرسەلەری طبیعی بز تورکستانلیلارنی قیزیقترمایدر. بز باشقا ملتلەرنك ایچکی ایشلەریگە قاریشمایمز. بزنگ اوز قایغیلاریمز کوب وە وظیفەمز شو قایغیلاریمزنی بر پارچا یەگیللەتمەك بولغانیدان بارکوچیمزنی شو استقامتدە صرف ایتمەککە قرار بیرگەنمز.

یوقاریدا ذکر ایتلگەن کیگەشدە سویلەنگەن مسئلەلر اوستندە شو قیسقا مقالەدە آیری-آیری توختاب اوتمەك امکانی یوقدر. ایمدیلك یالغز بر جهتنی آیدینلاتماقلە اکتفا ایتمەك ایستەیمز. اودا شوندان عبارتدر:

بز تورکستانلیلار قارشیسندا ایمدیگەچە یهودی مسئلەسی دیگەن عمومی وە قایغیرارلق بر مسئلە تورماغان. چونکە بزنگ تورکستاندا بزنك ملی ایشلەریمزگە ئەنگەل بولورلق یهودی کتلەسی یوقدر. اونگچوندە تورکستاندا بعضی مملکتلەردە مشاهدە ایتلیب تورغان یهودی دوشمانلغی دیگەن بر آقیم کورولمەگەندر. بعضی بر نشانەلەری کورولمەکدە بولغانیدەك بوکوندەن سوڭ بوندای بر آقیم چیقیب کوچەیەجەکسە، اودا بوتون غایەسی یورتمز تورکستانك سیاسی، اجتماعی قورولوشینا ضرر

کیترمەکدەن عبارت بولغان ساویت روسیا مستملکە سیاستی، «لەنین-ستالین ملی سیاستی» میوەلەرندەن بری بولاجاقدر.

بزدە یالغز روس ایمپەریالیزمی وەروسچیلق دشمانلغی بار. هەمدە بودشمانلق بزنك تورکستاندا شعورلودر، یالپیدر وە چوقوردر. بو دوشمانلق بزگە روسلار، روسچیلار وە روس استیلاسی آرقالی کیلگەندر.

بزدە یهودی دوشمانلغی بولماغانی کبی عرق دوشمانلغینی کورسەتەتورغان هەر قاندای بر ذهنیتدە یوقدر.

بز تورکستانلیلار روسلارغا — اولارنگ روس ملتندەن بولغانی اوچون ایمەس، بلکە حدسز روس ایمپەریالیزمی اوچون عزیز یورتمزنی، یوکسەك مدنیتمزنی ویران قیلیب، خلقمزنی ایزیب تورغانلغی اوچون دوشماندرمز.

روسلارغا بز، اولارنگ ایسلاو عرقندان بولغانلغی اوچوندە دوشمان ایمەسمز. اگر بز تورکستانلیلاردا ایسلاو عرقینا قارشی نفرت تویغوسی بولسایدی، اوقراینالیلارلە ایش برلگی یاساب، اونلارلە جبهەداش بولا بیلیرمیدیك؟ اگر بز تورکستان ملتچیلەرینگ ایسلاو عرقینا قارشی یاراماس نیتیمز بولسایدی، اوقراینالیلار کبی اوز ملی استقلالی اوچون کورەشیب تورغان باشقا ایسلاو خلقلارینك ملی قورتولوش حرکتلەرینی آلقیشلارمیدیك وە بو یولدا موفق بولغان لەهلیلەرنگ بوکونکی ایرکین تورموشینی کوروب بو قادار یورەکدەن سیوینەرمیدیك؟

ایسیز، کە روسلق وە روسچیلق اوچون یالغز روسلارغنا ایمەس، باشقا عرقلاردان‌دا خدمت ایتکەنلەر وە ایتمەکدە بولغانلار بار. فقط بوندان بوتون بر عرق وە یا ملت مسئول بولورمو؟

تورکستاندا روس مستملکەچیلگی ایلدیزینی سالوچیلار وە بزنگ یورتمزدا روس حاکمیتینگ اورونلاشیب قالووینا خدمت ایتوچیلەر سیراسندا گەنەرال فون قائوفمان، روزەنباخ کبی جرمان عرقندان بولغان کوبگنە کشیلەرنی اوچراتماقلە بوتون جرمانلارنی مسئول توتماقنی اویلا-

غان وە بو حقدا بر نيچە سطرلق بولسون يازى يازغان تورکستانلينى کيم کورسەتە آلير ؟

ايمديگەچە بزنگ تورکستان ملتچيلەرى قاتارندان ستالين‌نگ گورجو، زەلەنسکى، غالوشچەکين، باومان، مانجارالارنگ يهودى، ميرزويان (قازاغستان قوممونيست فرقەسى باش کاتبى)، شادونس (تاجيکستان فرقەسى باش کاتبى) لارنگ ئەرمەنى بولغانلارى اوچون گورجو، يهودى وە ئەرمەنى خلقلارينى مسئول کورمەککە اوروتوچى بر آدامدا کورولمەدى وە بوندان سوگرادا کورولمەيەجەگينى قطعيتلە سويلەمەك ممکندر.

ستالين، زەلەنسکى، باومان، مانجارا، ميرزويان، غالوشچەکين اسملەرينى‌دە تورکستانليلار فون قائوفمان، روزەنباخ، سامسونوف، قوراپاتکين‌لەر سيراسندا دائما نفرتلە آتارلار. چونکە بولاردا اوز سلفلەرى کبى روسچى وە روسيا ايمپەرياليزمينگ حقيقى آگەنتلەريدر. چونکە بولاردا بزنگ تورکستانغا، بزنگ تورکلك بارليغمزغا وە بزنگ اير کين تورموش قورو يولنداغى حرکتمزگە دوشماندرلار.

بز تورکستان ملى قورتولوش حرکتى ايشچيلەرى روسلق وە روسچيلق دوشمانلغمز بحثندە عرق، مليت‌وە دين فرقى تانيمايمز. کيم بزنگ حرکتمزگە قارشى چيقارسا وە تورکستاندا روسلق، روسچيلققا ياردەم ايتەرسە، يعنى روسلقنى تمثيل ايتب‌تورغان بوکونکى ساويت حکومتيگە اوز اختيارى ايلە مادى وە معنوى ياردەم کورسەتەر ايسە، اونگ سويينا، مليتينە وە دينينە قاراماسدان هجوم ايتەر وە بونى اوزيمز اوچون ايگ يوکسەك بر وظيفە ديب بيلەمز. اگر روسلق وە روسچيلققا ياردەم ايتوچيلەر بزنگ اوز عرقيمزغا، اوز ملتمزگە وە اوز دينيمزگە منسوب کشيلەردەن بولسالار، او زمان اولارغا قارشى قيلاتورغان هجوميمز داها رحمسز وە اولارغا قارشى نفرتمز داها چوقور بولور.

تورکستان ساويت غازيتالارى بيتلەرينە قاراساگز، تورکستان خلقينگ ايلك سيرادا اوز قوچاغندا يتيشيب اوز يورتينا، اوز خلقينا خائنلك،

صداقتسزلق قيلغان افرادينى، يعنى تورکستانلى ساويت تشويقاتچيلارينى قيناماقدا وە يا أولدورمەکدە بولغانينى کوروسگز.

اوقتاى

*

لە افکار عامەسى تاوشى

وقتيلە چارلق روسياسى استيلاسى آستندا بولغان، بوکون‌دە ساويت روسيانگ اوز استيلاسى آستينا کيريتمەك اوچون قول چوزوب، فرصت قيديريب يورديگى لهستان‌نگ شمال شرقى آوروپاداغى رولى بوکون هيچ کيمسەدەن ياشيرين ايمەس. بعضى بر آوروپا غازيتالارى «اگردە ساويت حکومتى بالقانلاردا ايتاليا نفوذينگ آرتيب کيتيشينە مانع بولغان بولسا، شبهەسز شمال شرقى آوروپانى سياستاً ساويت روسيا قولينە توشوب کيتودەن ساقلاب قاليش لهستان‌نگ خدمتيدر» ديب يازادرلار. يالغز بولشەويکلەرگنە ايمەس، ساويت روسيا ايلە سياسى دوستلق اويونلارى بيلەن آوزوپادا هەم آوروپانگ تيشندا کوب‌گنە کشيلەرنى اويغا، قورقوغا ساليب يورگەن، دوستلارى فرانسوزلەردە لهستاننى بونگلە عيبلەيدرلەر.

روسيانك تاريخى رقيبى لهستان بر وقتلار پروسيا وە آوستريا ايلە اتفاق ياساب چيققان روسياغا قارشى يەگيلگەن ايدى. بو دولتلەر لهستاننى اوچ دفعە اوز آرا بولوشديلەر. فقط لە خلقى اوچ دولت آراسندا بولونوب، اوچ تورلو شرائط ايچينە توشوب قالووينا قاراماسدان اوز برلگينى، دولتچيلگينى اونوتمادى، يوقاتمادى. شونگ اوچون‌دە دنيا سوغوشى نتيجەسندە اوز استقلالينە ايريشکەن لهستان آز بر زمان ايچندە آوروپا دولتلەرى آراسندا حرمتلى بر اورون قازانا بيلدى. 1920نچى يلى لهستان ساويت روسيا اوردولارينى يڭگو بيلەن آوروپانى قوممونيزم انقلابى بلاسندان قورتاريب قالدى. 1935نچى يلى لهستان، باشلاب يوروچيلق رولى وە بوتون فائدەسى ساويت روسيا قولندا بولغان، شرقى آوروپا ميثاقينگ ياساليشينا مانع بولدى. بو بر نيچە مثالداندا ايسکى تاريخى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە ئوقۇلمىلار ئامبىرى

رقابتنگ یه‌گیده‌ن باشلاب کیله یاتقانی تأثیری کورونوب توراد‌ر. بز بو سفرگی تارتیشمادان لهستان‌نك غالب چیقووین امید ایته‌مز وه تیله‌یمز.

مرحوم له ملی قهرمانی مارشال پیلسودسکی ساویت روسیا بیله‌ن معاهده یاساغاندا ساویتله‌رنگ ساویت دوشمانی ملی سیاسی تشکیلاتلارنی لهستان توپراغینا قویماسلق حقنداغی طلبله‌رینی قطعی صورتده رد ایتکه‌ن ایدی. دلیل‌ده غایتده ساده ایدی. قوم‌ایته‌رن‌نی باقیب، او‌گا آچیقدان آچیق یارده‌م بیریب تورغان وه دنیا انقلابینی هدف ایتب آلغان ساویت حکومتی باشقالاردان ساویت دوشمانی ملی حرکتله‌رنی اوز توپراقلارینا قویماسلقنی طلب ایته آلمایدر، دیلگه‌ن ایدی. بز دلیل غایتده ساده‌چه ایدی دیدیك. فقط بولشه‌ویك روسیانگ طلبله‌رینه قارشی اونی دلیل ایتب قویوچی برگنه لهستان بولغانلیغینی اویلاغاندا بو غایتده طبیعی وه ساده دلیل، برسیاسی جسارت حتی کیاست بولوب کیته‌در. فقط بوندای بر دلیلنی یالغز باشینا اورتاغا قویوب چیقو اوچون زمین‌ده بار ایدی. لهستان وه له خلقی دنیادا هیچ بر خلقنگ کورمه‌دیگی دیه‌رلك درجه‌ده ایزیلگه‌ن، ظلم کورگه‌ن بر ملت ایدی. له خلقی کیچیردیگی آغیرلقنی‌دا ایگ کوب روسیادان کورگه‌ن ایدی. اونگچون‌ده اوزنده‌ن سوگرادا روسیا ظلمی آستندا قالغان خلقلارنگ کیچیرمه‌کده بولغانلارینی ایگ یاخشی آگلاب سیزه‌تورغان بر خلق‌دا اودر. اوز بختی ایشیغندان کوزی قاماشیب باشقالارنگ بختسزلگینه کوز یومماق ایسته‌مه‌دیگی وه بونی آچیق سویله‌وده کورسه‌تدیگی قهرمانلق‌دا بوندان توغادر.

مرحوم مارشال طرفدان یوروتولغان بو فکر عموم له خلقینا وه آینقسا له یاشلیغینا اوز بر توشونوشدر. بونگ پارلاق بر مثالینی بز وارشاوادا چیقاتورغان «وسخود» („Wschód“) مجموعه‌سینك 2-1 (17-18) نومروندا مجموعه باش محرری پان بونچقووسکی طرفدان یازیلغان („Uwagi na czasie“) (زمانگ مسئله‌سی) باشلوقلی مقاله‌ده کوره‌مز. پان بونچقووسکی بو مقاله‌سیله مرحوم مارشال پیلسودسکی‌نگ توشونچه‌سینی آچیق مطبوعات بیتینه چیقارغان بولدی. او بوکون «پرومه‌ته جبهه‌سی»

نامیله توپلانغان روسیا قولی آستندا ایزیلمه‌کده بولغان خلقلار مسئله‌سنه لهستان‌نگ قالای قاراشی مسئله‌سینی آچیق قویادر. بونچقووسکی مقاله‌سنده آلغا سورولگه‌ن قاراشنی اوز سوزله‌ری بیله‌ن نقل ایتب بیریش أك یاخشیسی بولسا کیره‌ك.

بونچقووسکی — پرومه‌ته مسئله‌سی — علی‌العموم شرقی آوروپادا آینقسا ساویتله‌ر اتفاقی قولی آستنداغی خلقلارنگ قورتولوش حرکتله‌ری توپلامی دیمه‌کدر. بو مفکوره‌نی آوروپادا تمثیل ایتوچیله‌ر روسیا طرفدان استیلا ایتیلگه‌ن أولکه‌له‌ر سیاسی مهاجرله‌ریدر. بونلار قافقاسیا قونفه‌ده‌راسیونی‌نی تشکیل ایتوچی گورجی، آذربایجانلی وه شمالی قافقاسیالیلار. قیزیل روسیا طرفدان ایزیلمه‌کده بولغان اوقرایناده بو قورولوش ایچینه کیره‌در. معین وه قطعی قورتولوش حرکتی آدیمله‌ری ایله ایله‌ریله‌مه‌کده بولغان تورکستانلیلار، قریم وه ایدیل-اورال تاتارلاری ایله ئه‌رمه‌نیله‌ر، قاره‌لیالیلار وه قازاچیلاردا بو جبهه‌ده‌درله‌ر. سکوتکه دالغان، سیاسی فعالیتی آزراق بولسادا به‌لوروسلار وه باشقا کیچیك خلقلارنی‌دا ایسله‌مه‌ی اوتوب بولمایدر» دیدر.

پرومه‌ته حرکتینه یارده‌م ایتو وه اونی یاقلاو کیره‌کلگینه مفکوره‌وی نیگیز کورسه‌تب پان بونچقووسکی:

«اوزینگ کیچه‌گی بختسزلك یولداشلاری قورتولوش حرکتینه لهستان وه له خلقی اوزگه‌رمه‌س قاراشینگ بوندای پارلاق مفکوره‌وی نیگیزله‌ری یانندا سیاسی سبیله‌رده بار. بو سیاسی سبیله‌رده لهستان‌نی «پرومه‌ته جبهه‌سی» بیله‌ن علاقه‌دار بولوشغا مجبور ایته‌در. بوندای سیاسی سبیله‌رده‌ن بری‌ده قوم‌ایته‌رن‌نگ هیچ نه‌رسه بیله‌ن حسابلاشماغان سانسزسوگسز لهستان علیهداری چیقیشلاریدر» دیب، پان بونچقووسکی مقاله‌سینگ دوامندا ساویت روسیاسی اطرافینی اوراب آلغان «مستقل ساویت ملی جمهوریتله‌ری» اویونی بیله‌ن ساویت حکومتینگ نه تعقیب ایتدیگینی اورتاغا چیقاریب توبه‌نده‌گیچه یازادر:

«اوقراینا ساویت جمهوریتی لهستان-اوقراینا توپراغینی قازانو

وظیفه‌سینی کوره‌جه‌کدی. به‌لوروسیا ساویت جمهوریتی‌ده لهستان‌نگ شمال شرقی ولایتله‌ری اوستنده عینی وظیفه‌نی اوته‌یه‌جه‌کدی. ساویت آذربایجانینادا، ایران آذربایجانینا قارشی، شوگا اوخشاش وظیفه یوکله‌تیلگه‌ن ایدی. بوریات‌موغول ساویت جمهوریتی ایسه تیشقی موغولستان‌نی ساویتله‌شترو وه عملده استیلا ایتکه‌ن بولو ایشینی یه‌نگیلله‌شترگه‌نلك بیله‌ن وظیفه‌سینی اوته‌دی».

پان بونچقووسکی مقاله‌سینگ دوامندا دیدرکه: «اگرده یاپونیا بولشه‌ویکله‌رنگ «قوریانی قورتارو»، یاپون پروله‌تارینی قورتارو دیگه‌ن شعارلاری وه ختاینی ساویتله‌شترو تحدیدله‌رینه مانجوریانی قوممونیزمده‌ن قورتاروی، سبیریانگ بر قسمی وه یراق شرقی روسیادان آیریب آلو پلانی وه بولشه‌ویزمگه قارشی کیگ مقیاسدا کوره‌ش آچو تهدیدی بیله‌ن جواب بیرگه‌ن بولسا، عینی سببله‌ر لهستان‌نی قومایتته‌رن علیهدارلارینی یاقلاوغا اوندایدر.»

«لهستان طرفدان ساویت روسیاغا قارشی کورسه‌تیلگه‌ن سیاسی مردلك، یومشاقلق، قورقاقلق، کوچسزلك دیب قبول ایتلیب، بولشه‌ویکله‌رنك له دوشمانی یاشیرین حرکتله‌رینی کوچه‌یتوله‌رینه سبب بولدی. اونگچون لهستان‌نگ «پرومه‌ته جبهه‌سنه» قاراشی، قاتناشینگ‌دا عینیله قومایتته‌رن فعالیتی کبی آچیق وه قطعی بولوشی کیره‌ك...»

مه‌نه بر له سیاسی یازیچیسینگ «وسخود» بیتله‌رنده اورتاغا قویدیغی قاراشینگ قیسقاغنا مضمونی بوندان عبارتدر.

طبیعی بر مجموعه مقاله‌سی بر سیاسی ایش دیمه‌ك ایمه‌س. بونگله برابر، شبهه‌سز، بوکونکی لهستاندا حاکم سیاسی کوروشنی عکس ایتدیرمه‌کده بولغانی اوچون اولدوقچا شایان دقتدر. مرحوم مارشال‌نك یوروتدیغی ایده‌سی، فکری‌نگ اوز أولومنده‌ن سوگرا بو صورتله، بوندای آچیق وه کیسکین بر شکلده میدانغا چیقووی ایسه او مفکوره‌نك له یاشلغی ذهنده اویغون زمین تاپیب کوك آتمش بولغانلیغینی کورسه‌ته‌در.

یاگلیشماساق بوکونگه‌چه دنیانگ هیچ بر یرنده، هیچ بر مملکتده

موسقوا ایمپه‌ریالیزمنه قارشی کوره‌شوچی خلقلار مسئله‌سی بوندای آچیق وه آیدین شکلده صحنه‌گه قویولماغان ایدی.

بز پان بونچقووسکی مقاله‌سینی تحلیل ایتب، او حقدا فکر سویله‌ب اوتورمایمز. اوندان کیره‌کلی نتیجه‌نی اوقوچیلاریمزنگ اوزله‌ری چیقارا آلیرلار. . .

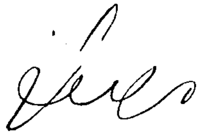

★

ساویت روسیاداغی ملتلر مسئله‌سینك آلمان مطبوعاتینا عکسی

آلمان مطبوعاتندا سوك چاغلار ساویت روسیا حاکمیتنده‌کی غیر روس أولکه‌له‌ر وه غیر روس خلقلار حقندا دقتله اوقورلق تورلو مقاله‌له‌ر باسیلماقدادر. بو مقاله‌له‌ر سیراسندا ساویت روسیاسنداغی ملتله‌ر مسئله‌سینگ حقیقی ماهیتینی نیگیزنده‌ن تحلیل ایتوچی اهمیتلی مقاله‌له‌رنی‌ده اوچراتماقدامز.

I — به‌رلین‌ده چیقاتورغان «کونچیقیش آوروپاسی» („Ost-Europa“) نام سیاسی مجموعه‌نگ اوقتوبر سانندا، 31-22 بیتله‌رنده، آلمان تورکیاتچیلاریندان پروفه‌سور دوقتور غوتهارد یه‌شکه‌نگ «ماورای قافقاسیا-ساویت روس استیلاسینك اورنه‌گی» باشلقلی بر مقاله‌سی باسیلیب‌چیقدی (*)

کوبره‌ك تورکچه وه روسچا، قسماً‌دا آلمانچا، فرانسزچا وه لهچه منبعلارغا تایانیب یازغان بو مهم مقاله‌سنده پروفه‌سور یه‌شکه ملی حقلاری آیاق آستینا آلینب استیلا ایتلگه‌ن قافقاسیانگ ساویت روس حاکمیتی دورینی سیاسی، اجتماعی وه کولتور باقیملاردان تیکشیره‌در. بولشه‌ویکله‌رنگ ئه‌رمه‌نستان، آذربایجان وه گورجوستانغا قاراتیلغان خط حرکتله‌رینگ آنا خطلاری حقندا عمومی معلومات بیریلگه‌نده‌ن سوك، روس استیلاسینا ایلك قربان توشکه‌ن آذربایجانگ استیلاسیله قافقاسیا

*) Gotthard Jäschke: „Transkaukasien. — Ein Musterbeispiel sowjet-russischer Eroberungspolitik“, „Ost-Europa“, Oktober 1935.

وه عموم تورك فاجعه‌سینگ اولغایغانینی کورسه‌توچی تاریخی وقعه‌لارغا یاناشیلیب ، 1920نچی یلی سه‌نتابر آیندا باکودا یاسالغان «برنچی (وه عینی زماندا سوڭنچی!) شرق خلقلاری قورولتایی» ایله 1926نچی یلی کوکله‌مده ینه باکودا یاسالغان «تورکولوژی قورولتای»لاری حقندا سویله‌نیب ، موسقوا ایله آنقارا اورتاسنداغی دوستلققا رغماً ، آناتولی ایله آذربایجان ، تورکستان و. س. لار آراسندا یوکسه‌ك بر «سدچین» قورولغانلغی ، تورك تیلینی پارچالاماق اوچون اونی ساناقسز شیوه‌له‌رگه آیریب ، هه‌ر بر شیوه‌گه مخصوص لغت کتابلاری ، حتی «صرف وه نحو»لار یاسالیب تورغانلغی وه یالغز آذربایجانڭ اوزیده 21 تورلو «خلق» تاپیلغانلغی قید ایتلگه‌ن بو مقاله‌نڭ سوڭنچی بیتنده:

«ستالین دفعه‌لارچا آذربایجاندا صنفی آڭلی پروله‌تار آزلغندان شکایت ایتمشدر. حقیقتدادا تورکله‌رده‌ن دولت وه فرقه ایشله‌رینه قاتناشوچیلار آزدر. حد ذاتنده بولشه‌ویزمنڭ قورالی اولاراق توشونولگه‌ن ملیت مسئله‌سی ایسه تأثیرینی یاواش-یاواش بولشه‌ویزمنڭ اوزینه قارشی کورسه‌ته باشلادی: آرتق موسقوا حکومتی یات برحاکمیت اولاراق تانیلماقدا وه تورلو تدبیرله‌رگه رغماً ملی مفکوره یاییلماقدادر. خلقلارنی ایریتمه‌ك یولیله بولشه‌ویزمگه تارتو اصولندان بر نتیجه چیقماغاچ آچیقدان آچیق 1917نچی یلی نفرت ایتلگه‌ن روسلاشترما یولی ترجیح ایتلدی. مملکتگه سورو-سورو روس مهاجرله‌ری کیتریلمه‌کده. ساویت استاتیستیك معلوماتینا کوره باکو شهرینڭ 700 000ده‌ن آرتق اهالیسی بولوب ، بونڭ دیه‌رلك اوچده بری روسلاردر. شونڭ کبی تورکستاندادا غه‌لله اورنینا پاختا ایکیلمه‌ك مجبوری قیلینب ، بو صورتله ساناقسز دهقانلار مهاجرتگه سورو کله‌نمه‌کده‌له‌ر. پلان اوزره ماورای قافقاسیاداغی آلمانلارنی یوقاتماق، محو ایتمه‌ك اوچون قورولغان تدابیر پره‌نس نیقولای نیقولایه‌ویچ‌نك ظالم بویروقلارینی کولکه‌ده قالدیرماقدادر»دیب مؤلف، «یاش تورکستان»نك شو یلغی آوغوست سانی، 7نچی بیتنده‌ن: «اتفاق‌برادرلگی» پرده‌سی آرقاسندا ایسکی روس یوه‌روغی وه روس قولونیزاتوری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

یاشیرینغان» دیگه‌ن جمله‌نی کیتریب ، سوزینه شوندای دوام ایته‌در: «چار زمانی ایلیزابه‌تپول دیب آتالغان گه‌نجه ایمدی ته‌رروری ماورای قافقاسیادا اونوتولماغان ستالین‌نڭ دوستی کیروفکه خاطره اولاراق «کیروف آباد» دیب آتالادر» دیدر.

تورلو تورکچه وه آلمانچا نشریاتندان یاقین شرق مسئله‌له‌رنده‌کی وقوقینا سیوینچله شاهد اولدیغمز پروفه‌سور دوقتور غوتهارد یه‌شکه‌نڭ „Ost-Europa“ کبی آلمانیانڭ معروف بر سیاسی مجموعه‌سی بیتله‌رینی‌ده اشغال ایته باشلاشی ، آرتق بو دائره‌له‌رنڭ‌ده بو بویوك ساحه ایله علاقه‌لانیب ، ساحه‌سینڭ اڭ قدردان اربابینه یاناشدیغینی کورسه‌ته‌در ، که بو حال عینی زمانده بزله‌ر اوچون‌ده سیوینه‌رلك‌در.

II — آلمانیانڭ یالغز مجموعه‌لارندا ایمه‌س ، کونده‌لك غازیتالارندادا ساویت روسیاداغی غیر روس خلقلارنڭ ملی ایرك اوچون ایمتیلیشله‌ری حقندا شایان دقت مقاله‌له‌ر اوچراتیلماقدادر. بوراده اوقوچیلاریمزنك نظر دقتینی مونیخ‌ده چیقاتورغان «فولکیشه‌ر به‌اوباخته‌ر» („Völkischer Beobachter“)نڭ 27 ، 28 وه 29نچی سه‌نتابر تاریخلی سانلارندا باسیلغان «ساویتله‌ر اتفاقندا ملی قورتولوش کوره‌شله‌ری» („Nationale Freiheitskämpfe in der Sowjetunion“) باشلقلی مقاله‌له‌رگه تارتیب اوتمه‌کچیمز. غازیتا باشقارماسی «تورکستانداغی سوڭغو حادثه‌له‌رنڭ ساویت جمهوریتله‌رنده‌کی ملی آقیملارنی تیکشیروگه اوندانغانلغینی» مقاله‌نڭ باشندا ییریك حرفله‌رله آیریچا قید ایتمشدر. غازیتانڭ شرق مخبری طرفندان قلمغا آلنغان وه ساویتله‌ر اتفاقنداغی 80 میلیونلق غیر روس خلقلارنڭ ملی ایمتیلیشله‌رینی قیسقاچا تصویر ایته‌تورغان بومقاله‌له‌ر تورت قسمغا بولونمشدر: آ — اوقراینا ، ب — قافقاسیا ، ج — ایدیل-اورال ، د — تورکستان. هه‌ر بولومده هه‌ر أولکه‌ده‌کی ملی قورتولوش کوره‌شینڭ تاریخینه قیسقاچا نظر سالینمشدر وه أولکه‌نڭ اهالیسی ، بوکونکی أداری بولونوشی ، خوجالق باقیمندان توتدیغی اورنی ، ساویت روس حاکمیتینه قارشی آلدیغی وضعیتی وه قورتولوش حرکتینڭ‌مقصدی

حقندا قیسقاچا بولسادا آوروپالیلارغا بو غیر روس أولکەلەردەکی حقیقی وضعیت حقندا عمومی قناعت بیرە بیلەرلك معلومات باردر.

«فولکیشەر بەاوباختەر» غازیتاسی بوندان ایکی یاریم ییل ایلگەری بوتون آلمانیانگ مسئولیت وە حاکمیتینی اوز اوستنە آلغان آدولف هیتلەر طرفدان قورولغان آلمان ملی سوسیالیست فرقەسینگ فکر تارقاتوچیسیدر، دیمەك بو کونکی آلمانیانگ رسمی بر غازیتاسیدر. اوقراینا، قافقاسیا، ایدیل-اورال وە تورکستان ملی قورتولوش حرکتلەرینگ آرتق شوندای رسمی بر غازیتا بیتلەرندەدە موضوع بحث اولماغی بو أولکەلەر مسئلەسینگ جدی بر توس آلغانینی کورسەتمەیدرمی؟ عبدالوهاب

*

ینە پاختا مسئلەسی

تورکستانداغی ساویت روسیا آگەنتلەری هەر ییل پاختا معرکەسینی دردی توتقان ایکی قات خاتن احوال روحیەسی ایچندە کیچیرەدرلەر. آراداغی فرقنگ ایگ بویوکی ایکی قات خاتننگ 9 آیلق آغیرلق دورینگ سوك بر نیچە ساعت وە یا بر نیچە کونینی گنە دردلی کیچیرمەسی، ساویت آگەنتلەرینگ ایسە 9 آیلق پاختا ایکین دورەسینی بوتونلەی درد آغریسی ایچندە کیچیرمەلەریدر. بردە خاتنلاردا، اکثریتلە، ایکی قاتلق، درد آغریسی هەر ییل تکرارلانمایدر. شورلو ساویت آگەنتلەری ایسە بر معرکەنگ سیزلاماسینی بتیریب اولگورمەی توروب ایکنچی معرکەنك حرارتینی سیزە باشلایدرلار.

پاختا معرکەسینی آیریم-آیریم تعقیب ایتب توروچی قیزیل قرەملدە بو آگەنتلەرینی قوتورتوب، آغری، حرارتینی آرتیریب تورکستان دهقان خلقی اوستنە سالدیرتیشنیدا هیچ بر صورتلە اونوتمایدر.

قیزیل دیکتاتور پاختا معرکەلەرینگ پلاندا کورسەتیلگەننچە وقتلی وقتندە، کیرەکلی درجەدە اعتنا بیلەن اوتکەزیلمەکدە بولماغانلیغینی،

علی الخصوص پاختا ایکین ایشینی ماکینەلەشترو حقنداغی فرقە وەحکومت بویروغینی ایشکە آشیریلمادیغینی کورسەتوب قیلغان بویروغی اوزەرینە بوتون تورکستانداغی قوممونیست فرقەسی، ساویت حکومتی اورغانلاری آیاقلاندی. یەگیدەن کورەش معرکەسی آچیلدی.

بو معرکە اثناسندە سویلەنگەن سوزلەر، کیتریلگەن مثاللار تاشقاریدان باقوچیلارغا کورونووی ممکن بولماغان حقیقتلارنی آچیب بیردی. قیسقاغنا قیلیب ایتکەندە ساویت روسیا ایمپەریالیزمی اوزینگ پاختا پلانی وە اونگلە باغلانغان سیاسی نەیرەنگبازلقلارینی ایشکە آشیرا بیلو یولندا اویلاماسلق ممکن بولمایتورغان درجەدە آغیرلقلارغا اوچراماقدادر. طبیعی بو آغیرلقلارنگ تورلوسی تورلو منبعدان چیقماقدادر.

بو ییل پاختا ایکینی پلانی وقتندە بەجەریلگەنینی تصدیق ایتمەکدە بولغان رسمی آغیزلار، پاختانگ تربیەسی، چاپوق، سوغاریش ایشلەرینك ایستەر سان، ایستەردە صفتچە ساویت حکومتینی قانیقترارلق بولماغانلیغینی کورسەتەدرلەر.

قومیسارلاردان رستم اسلام اوزبیکستاندا کورسەتیلگەن مهلت ایچندە بەلگیلەنگەن مقداردان 1نچی چاپوقنك 360میگ هەکتار، 2نچی چاپوقنك 308میگ، 3نچی چاپوقنك 270 میگ هەکتار آز بەجەریلگەنینی سویلەدیگی کبی کوب رایونلاردا چاپوق ایشلەرینی سان اعتباریلەگنە بتیرگەن بولوب کورونوشکە اورونولغانلغینی سویلەب، بونی کورسەتە تورغان بر قاتار مثاللار کیترەدر.

فرقە کاتبی اکمل اکرامنگ آگلاتووینا کورە شو ییل برنچی ایولغاچا اوزبیکستاندا پاختانگ برنچی سوغاریلیشی %81گنە اوتکەزیلگەن، بو تاریخگەچە ایکنچی سوغاریشنی اوتکەزگەن یرلەر %14,5گنەدر. آیریم رایونلاردا وضعیتی بوندانda یامان کورونە تورغان اورونلار کوب. مثلا میرزا چولدا کورسەتیلگەن برنچی ایول تاریخنە چاقلی %60 پاختا ایکینی برنچی سوغاریشنی کورگەن. ایمدی قاغانوویچ آتالغان رایوندا — %64؛ پاپ رایوندا — %66، حتی بالیقچی رایوندا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

49% گنەدر. بو سانلارنى كيتروچى اكمل اكرام بو رايونلارنك هيچ
برنده سو يتيشمه گەنلكدەن سوز قيليب بولماغانليغينى حتى بعضى برلەرنده
اوتكەن ييللارغا قاراغاندا سونك كوب آرتيق بولغانينى سويلەيدر.

ايون آيندا سو كورمه گەن پاختانك اونومى كوب بولمايدر
مضمونده كى خلق سوزينى كيتر گەندەن سوڭ اكمل اكرام بو سوغاريشـ
داغى قالاقلقنك سببينى كورسەتيشكه اورونادر. اونك ئەيتوونچه ،
اوتكەن ييل پاختاچى قولخوزلار پاختالارينك يارميسى قادارينى كورەكـ
كوسەك حالندا آلغانلار. بو كوسه كلەرنك پاختاسينى چيقاريش قولخوز
عائلەلەرينك قيشلق وظيفەسى بولغان. قوميسارلار قاى ييرده بر قولخوزغا
بارسالار درحال قولخوزچى خاتنلارنك كوسەك تازەلەو زحمتندەن قيلغان
شكايتلەرى بيلەن قارشيلاشقانلار. بو ييل مەنه شو زحمتدەن قورتولو اوـ
چون سوغاريشنى كيچيكترو يولى بيلەن اوسوملكنك كوسه كلەرينى
آزالتماقچى ايميشلەر. يالغز توركستانداغى آگەنتلەرنى گنه ايمەس ، قيزيل
قرەملنى‌ده چوچوتوب يوبارغان بو حالنى برآز چوقورراق اويلاب كورـ
سه گز ، او هەر نەرسەدەن اول تالانغان توركستان دهقانينك تالانچى
ساويت روسيا ايمپەرياليزمى سياستنه مقاومتينى كورسەتەدر. او ، توركستان
دهقانى ، بونگله ، خارجى دنياغا گويا توركستان دهقانينك ساويت پاختا
سياستينه منفعتى اوچون باغلانيب ، اونى ييلدان ييلغا كيگەيتب آرتيريشغا
اورونغانينى كورسەتمه كچى بولغان ساويت دەموغوژيسنه اكمل اكرام كبى
قومموني‍ست فرقەسى باش كاتبى آغزندان جواب بيرديرمه كچى بولادر.
مەنه شو اكمل اكرام، رستم اسلام سوزلەرينى يالغان ياشيق نەرسەلەر نشر
ايتب دنيانك كوزينى بوياماقچى بولغان قيزيل ايمپەرياليزم دەموغوغ‌پروپاـ
غانديستلەرى لوتسكى‌لەر اوقوب كورسونلەر ايدى.

ستالين پاختا ايكينى ايشلەرينى مەخانيزه (ماكينه‌لەشتريش) اوچون
پاختا رايونلارينا (توركستان يعنى «ساويت اورتا آسياسى» ايله قازاـ
غستانغا) يوللانغان تراقتور ، ماكينه‌لەرنك يارميسندەن كوپندەن فائدەلەـ
نيلمه گەنينى ، بونگله او طرفلارداغى فرقه وه حكومت باشلوقلارينك

بو مەخانيزه عمليەسينك سياسى اهميتينى تقدير ايته آلماغانلقلارينى
كورسەتەدر. («پراودا ووستوكا» 35 .7 .17).

قيزيل ديكتاتورنك بو كورسەتووى توركستانداغى آگەنتلەرى
اوچون مخصوص پاختا ايكين ايشلەرينى ماكينه‌لەشترو معركەسى آچيش
مجبوريتى توغدوردى. بو معركه اثناسندا آگلاشيلدى ، كه ساويت‌حكومتى
نك «سوسياليزم قورو اوچون سياسى اهميتى بويوك» ديب يوروتديغى
سياستينه يالغز توركستانلى دهقانلار وه بيلەرمەنلەرگنه ايمەس ، حتى محلى
ساويت وه فرقه باشلوقلارى‌دا قارشيلق كورسەتمه كده ايكەنلەر. طبيعى
روس بيلەرمەنى ايله ساويت مأمورينك قارشيليغى آيرى نيگيزدەن كيلەدر.
ساويت مأمورى ، محلى فرقه باشلوغى اوز دائرەسنده كى پاختا پلانينك
بەجەريلووى ، ساويت روسيا سرمايەدارليغى طرفدان طلب ايتيلگەن
مقداردا خام مالنك هەر حالدا چيقاريلووينى تأمين اوچون مسئول توتوـ
لادر. هەر قانداى بر سببله پاختا پلانى تولدورولا آلماى قالسا ، تورـ
كستان دهقانندان سوگرا جزا كوروچى او بولادر. هيچ بولماغاندا
موقعينى يوقالتماق قورقوسى بار.

ساويت حكومتى پاختا ايكين ايشينى مەخانيزه ايتودەن بحث ايتكەنده
اونك سوسياليزم قورو يولنداغى سياسى اهميتندەن سويلەيدر وه تورـ
كستاننى روسلاشترو يولنداغى اهميتينى اويلايدر.

بو مەخانيزه سياستنه قارشى چيقوچيلار ايسه ، هەر نەرسەدەن اول
ماكينەنك پاختا اونومينى 10 تسەتنەر (بر تسەتنەر تخميناً 3 پوت) ،30پوت
آزالتاجاغندان بو صورتله پاختا پلانينى تولدورو ممكن بولماى قالاجاـ
غندان بحث ايتەدرلەر. بونلار طبيعى يوقاريدا سويلەنگەن جزالانو ،
موقعينى يوقالتودان قورققان مأمور وه بيلەرمەنلەردر.

توركستان دهقانى‌دا بر طرفدان «قيزيل فرعونلەر»نك قانسراـ
غانلقلارندان ، اوتكەن ييلغى كبى گناهسز بولغانى حالدا قيزيل جلادلارـ
نك قوربانى بولماسلقنى اويلاسا ، ايكنچى طرفدان اونك قارشيلغى اوز
كولتورى ، اوز ييرينك قدرينى بيلگەندەن وه بو ساويت روسيا نەيرەنك

بازلیغینگ اوزینه کتیرەجەکی اجتماعی وە سیاسی آغیرلقلارنی کوروب تورغانلغندان توغادر.

ساویت حکومتی بعضی یېرلەردە پاختا ایکینینگ بوتون ایشینی ماکینه بیلەن یوروتو پلانینی یاساغان ایدی. بو پلان بالخاصه چاپوق پلانینگ هیچ برطرفدا ایشکه آشیریلماغانینی کوردی. اکمل اکرام وەرستم اسلام لار „MTS“ (موتور، تراقتور استاسیونلاری) باشلوقلاری حتی محلی فرقه وە ساویت تشکیلاتلاری رهبرلەرینك اوز ایشسزلکلەری آرقاسندا «یاخشی ماکینه»نگ «آبرویینی» توشورمەکدە بولغانلقلارینی، قولخوزچیلاردا ایسه ماکینه گه قارشی عمومی برایشانچسزلق توقغانینی (*) سویلەب ساویت مطبوعاتینی ماکینەنی پروپاغانداغا قاتناشماغانلق ایله عیبلەیدرلەر (**). اکمل اکرام بو طبقەلارنگ بوتونیسینی ماکینەنگ علیهداری، سوسیالیزم قوروش جهتندەن ماکینەلەشتریشنك نه قادار اهمیتگه ایگه بولغانینی تقدیر ایتەآلماغانلار وە یا دوشمانلار دیب عیبلەب اوتسەدە یولداشی رستم اسلام ماکینه تطبیقاتندان کوبرەك منفی نتیجه چیققانینی، پروپاغاندا ایتەرلك مثبت مثاللارنگ آز تاپیلغانینیدا اعتراف ایتمەی کیچه آلمادی...

قیزیل قرەمل بر طرفدان بو ییل بو قادار یوز میگ تون پاختا کیرەك، اونگچوندە پاختا ایکین میدانی بو قادار کیگەیتریلسین، پاختا اونومی بو قادار آرتیریلسین دیب امر بیرەدر. ایکنچی طرفدان حاضرغاچا کورولگەن تجربەلەردەن منفی گنه نتیجەسی کورولگەن بر تجربەنی مجبوری قیلماقچی بولادر. بو ضدیتدەن‌دە آغیرلق توغماقدادر. بو کون تورکستاندا اکمل اکرامنگ دیدیکی کبی تراقتور، ماکینه گه قارشی کشیلەر بولسا، اولارنگ کوبچیلگی اونگ اویلادیغی کبی «آماچ وە کیتمان»نگ عاشقی بولغانلقلاردان ایمەس، اقتصاد قانونلارینگ طلبلەرینی آچیق کورە بیلگەنلکلەری، تورکستان دهقانینگ سویەکلەرینه قادار سیگیب کیتکەن چوقور کولتور تجربەسی، یېرینه قارشی کیگ بیلگیسینه اینانغانلقداندر.

(*) «قیزیل اوزبیکستان» 2. 9. 35 (**) «پراودا ووستوکا» 17. 7. 35

قیزیل قرەمل ایسه «اقتصاد قانونی وە تەخنیك باقیمندان ممکن بولوب بولماغانلیغینی بیلمەیمەن. فقط بولشەویکچه قاراشدا شوندای ایشلەنیشی، بونگ ممکن قیلینیشی کیرەك. چونکه بو سوسیالیزم قورولوشی اوچون مهمدر» دیگەن خیالی قوروتو تأثیری آستنداغنا قرار بیرەدر. اکمل اکراملاردا «قیزیل پیغمبر»نگ دیدیگینه قارشی چیقب بولمایدر، دیگەن اوی بیلەن حرکت ایتەدرلەر.

محلی فرقه تشکیلاتی باشلوقلاری آچیق کورسەتب اوتورادرلار، که بوکونکی شرائط آستندا ماکینه استحصالاتی 10 نسەتنەر آزالتاجاقدر. بو ایسه ماکینەنگ تورکستان شرائطندا پاختا ایکینی اوچون لازم بولغان اینتەنزیتەت‌نی ایشای آلیرلق درجەگه کیلمەگەنینی کورسەتەدر. بو جهتدەن‌دە قطع نظر عجبا ماکینه اوز اوزندەنمی مسئلەنی بیشەدر؟ یوقسا اونگ ایشکه یاراماغی اوچون باشقا شرطلاردا بارمی؟ ماکینه هەر نەرسەدەن اول بو ماکینەنی قوللانو، توزەتو ایشینی بەجەرەرلك بر اقتداردا تەخنیك بیلەرمەنلەری بولغاندا‌غنا ایشکه یارایدر. کورەیلك، ایمدی بوتون ایکین ایشلەرینی مەخانیزە ایتیش طلب ایتیلگەن پاختا رایونلاریندا بو جهت قالایدر؟

بو ییل کوکلەمدە اوزبیکستان پاختا رایونلاریندا 6245 تراقتور بولغان. بونگله برابر نه تراقتورلارنگ کوچندەن تیشنچه فائدەلەنیله بیلگەن وە نەدە مەخانیزە پلانی تولدورولا بیلگەن. بونگ سببینی کورسەتمەکچی بولغان بر ساویت بیلەرمەنی بر طرفدان تشکیلات بوزوقلیغینی، ایکنچی طرفدان بیلەرمەنلەر یوقلیغینی سویلەیدر. («پراودا ووستوکا» 35 .8 .20).

تراقتور استاسیونلاریندا تورت جنس بیلەرمەن بولادر: 1 — باش مەخانیزاتورلار (بونلار فابریقاداغی باش مهندس یېرندەدرلەر)؛ 2—ایش یېرلەرینه باریب کورسەتیب، توزەتیب یوروچی سیار مەخانیکلەر؛ 3—هەر تراقتور بریغاداسینی باشلاوچی بریغادا مەخانیکی؛ 4 — تراقتورچی.

بوتون اوزبیکستان پاختا رایونلاریندا ایشلەوچی 110 باش مەخانیزا-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورلاردان 10 کشی عالی تەخنیك تحصیلی کورگەن؛ 24ی اورتا تەخنیك تحصیلی کورگەن کشی بولوب قالغانلاری هیچ بر تەخنیك تحصیلی کورمەگەن، حتی چەله سوادلی کشیلەردر. بو سانلارنی کورسەتوچی ساویت بیلەرمەنی تاشکندده شو باش مەخانیزاتورلارنگ بیلمینی آرتیرو اوچون قورولغان قورسدا باشلانغیچ حساب درسی بیرو مجبوریتی چیققانینی سویلەیدر. سیار مەخانیکلەر مسئلەسی ایسه بونداندا بربادایمش. ریغادا مەخانیکلەری بولسا اولگی تراقتورچیلاردانغنا عبارتدر. تراقتورچیلار 4ـ3 آیلق قورسلاردا تراقتور یوروتونیگنه زورغا أورگەنگەن چەله سوادلی حتی سوادسز بیچارەلەردر.

مەنه قرەملنگ سیاسی اهمیتینی کورسەتب امر بیردیگی ماکینەلەشترو رایونداغی منظره بودر. بوندای بر شرائط آستندا ماکینەلەرنگ بوزولوب، پاسلاب، ایشدەن چیقیب یاتقانندان، ماکینەنگ ایکدیکی پاختانگ چیقماغانندان، هایدارکەن اوسوملیکنی یولوب کیتدیگیندەن، اونگله پاختا اوچون کیرەکلی ایش اینتەنزیتەتی یاراتیلا آلماغانندان بحث ایتو اکمل اکراملار دیدیکی کبی یالغز ماکینەنگ، ترقینگ قارشیلیغی اثری بولالمایدر. ایمدیگەچە مەخانیزە مسئلەسی ایشگه آشیریلا آلماغان بولسا، او هەر نەرسەدەن اول مەنه شوندای اوبیەکتیف عامللەر تأثیری آستندادر. بونگ اوستنه طبیعی اقتصاد قانونی بویونچا توقفان عمومی قارشیلق احوال روحیەسینیده علاوه ایتسەگز، ساویت روسیاایمپەریالیزمینك پاختا سیاستنده اوچراماقدا بولوندیغی آغیرلقلارنگ نیگیزیدەآگلاشیلغان بولادر.

تیمور اوغلی

* * *

کولتور اثرلەریمزنی اوزلەشترەیلیك

ساویت غازیتالارندا اوقوندیغنا کوره بوخارا مرکز کتبخانەسندە ساقلانماقدا بولغان بر قانچا نادر علمی، تاریخی اثرلەر ایچندە ابن سینانگ «قانون» وه یا «القانون» نام اثرینگ بر نسخەسی بولونماقدادر.

یازمانگ 900 ییلدان آرتیق عمرگه ایگه بولغانلیغی اونگ اصلندەن چیقاریلغان ایلك نسخەلارنگ بری بولووی اویینی بیرمەکدەدر.

شو مناسبتله قیسقاغنا بولسادا، تورکستان ملی کولتور تاریخینگ ایگ معزز شخصیتلەرندەن بری سانالغان ابن سینا بیلەن تانیشیب اوتوش اورونسز بولماسا کیرەك. بوندای بر حرکتنگ ملی کولتوریمز قیمتلەرینی اوزلەشترمەك، انسانلق کولتور وه بیلگی تاریخندە آلاجاغیمز اورونی قیدیرماق یولندا کیچکنەگنه بولسادا بر آدیم بولووی اویندامز. طبیعی بز بو ییردە ابن سینانی علم وه فلسفەگه قیلغان خدمتلەریباقیمندان تیکشیرمەك نیتندە ایمەسمز. ذاتاً بوندای بر تیکشیرو نه بزنگ صلاحیتمز دائرەسندە وه نەدە بو ییردە، کیچیك بر سیاسی مجموعه مقالەسی وظیفەسینگ چەرچیوەسی ایچندە بولا آلادر. بو ییردە بزنی قیزیقتراتورغان نقطه اونگ اوز یاراتیچیلیغی سایەسندە ملی کولتور تاریخمزگه قازاندیردیغی أولمەس قیمتلەرنی ایسلەوگنەدر. بونگله هەر نەرسەدەن اول ملی تاریخمزنك کولتور قیمتلەرینی اوزلەشترمەگنی توشونگەن، اولارنی هەر ایستەگەن کشینگ تاریخی مسئولیت آگلاماسچاسینا ایستەدیگی شکلگه کیریتب قوللانووی کبی حدکاملقلارغا نهایت بیرو یولینی قیدیرا باشلاغان بولورمز دیب اویلایمز.

عبدالله اوغلی حسین ابو علی ابن سینا سامانی خانداندان منصور اوغلی نوح زماندا 980 میلادیده بویوك بر مأمورنگ اوغلی اولاراق، بوخارانك یاقینندا بر قصبەدە دنیاغا کیلمشدر. بوتون تحصیلینی اوز وطنی بوخارادا کورمشدر. شرائط حیاتیەسی کیگ قویولغان آتاسی اونگ تربیەسی اوچون زماننگ ایگ مقتدر عالملەرینی آلمشدر. اوز ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی بر اثرندە تا اون یاشندا ایکەن عربچانی علمی اثرلەرنی مطالعه ایتەبیلەجەك قادار اورگەنمش اولدیغینی آگلاتادر. آز بر زمان ایچندە علوم طبیعیه، ریاضیه، منطق وه مەتوفیزیك کبی علم وه فلسفه ساحەلارندا کوبگنه آلغا کیتدیکی کبی عیسی بن یحیی اسملی بر هکیمدەن طبدە اورگەنمەکدە ایدی. ابن سینا 16 یاشلارندا ایکەن

پادشاه نوح ابن منصور آغیر بر خستەلقغا اوچراب قالادر. یاش عالم پادشاهنی تداوی ایتب، هیچ امید ایتیلمەگەن بر درجەدە موفقیتله اونی ساغالتادر. بو حادثه یاش هکیم، عالمنگ شهرتینی کوب اوزاق یرلەرگه

ابن سینا (980—1037)

(دوقتور رضا نور بیکنك 1924نچی ییلی استانبول، مطبعهٔ عامرەدە باسیلغان «تورك تاریخی» نك برنچی جلدی، 162نچی صحیفەسندەکی بو یاقلی رسمدەن چیقاریلمشدر.)

قادار یایادر. بو صورتله قازاندیغی نفوذ اوگا پادشاه سراینده‌گی بای کتبخانەدەن سربست فائدەلەنو امکانینی بیرەدر. کوب گنه زمان چالیشیب

تیکشیرمەسینی آلغا باستریب بیلگیسینی آرتیرغان یاش عالم غینی زماندا سرای دائرەسندە بر تاقم اینتریغالارغادا معروض قالماقدا ایدی. علیهدارلاری بر آرالق هەر قاندای بر سبب بیلەن کتبخانەدە یانغین چیقماسینیدا ابن سیناغا اسناد ایتدیلەر. بوندای اینتریغالار کوچەیوب سرایده موقیعی سارسیلیب تورغان بر وقتده آتاسی أولوب قالادر. آرتیق بوخارادا اوتوروش امکانی کورمەگەن ابن سینا چیقیب کیتیشگه قرار بیرەدر. اوزونچا زمان خوارزمدە، خراساندا، داغستاندا وە باشقا یرلەردە اوتورغاندان سوڭ جرجان امیری شمس‌الدوله یانینا بارادر. او یردەدە سیاسی جمعیتگه قاریشیب شمس‌الدولەنك وزیری درجەسینە چیقادر. بر آرالق سیاسی آغیرلقلارغا، حتی عسکرنگ قارشیلیغینا اوچراب قالغان فیلوسوف ایشدەن چیکلیب حتی یاشیرین یاشاش مجبوریتنده قالادر. داها سوگرا قامالیب اوزون زمان قلعه بندلکده یاشایدر. اثرلەرینگ ایگ مهم قسمینی مەنە شو قاچاقلق وە قلعەبندلك زمانلارندا یازادر. داها سوگرا اصفهانغا علاءالدولەنگ یانینا کیتب، اونگ یانندا ایشلەب یورگەندە همداندا خستەلەنب 1037 میلادیدە، ایللی یتی یاشندا وفات ایتمشدر.

بعضی بر کشیلەر اونگ کوچوب یوردیگی زمانلارداغی سیاحتینك داها اوزاقلارغا قادار کیتکەنینی، حتی اونگ ایتالیادادا بولوندیغینی، آوروپالیلارچا مشهور Avicenna اسمینی مەنە شو سیاحتلەرندە آلمش اولدیغینی سویلەیدرلەر. فقط شو اسم مسئلەسندەن باشقا بو سیاحتنی کورسەتەتورغان قطعی دلیل کیتریلمەدیگندەن بو ادعا شایان اعتماد کورونمەی تورادر. اسم ایسه ابن سیناغا سیاحتیسزدە بیریله آلاجاق بر نەرسەدر. نە ایسه بو جهتدەن قطع نظر ابن سینا دیەرلك بوتون حیاتی اوزونی اوز یورتی محیطندان هیچدە اوزاقلاشمادیغی کبی او بوتون تحصیلینی اوز یورتندا اوتکەزیب علمی اثرلەرینی‌دە او یردە یاراتمشدر. دیمەك ابن سینانگ اوزی کبی اثرلەری‌دە تورکستاننگ حقیقی مالی وە حلال حقیدر.

ابن سینانگ یاراتیلیشی اعتباریلەدە خارق‌العادە کشی بولغانلیغی یوقاریداغی تحصیلی حقنداغی بر نیچه سوزندەن‌دە آگلاشیلماقدادر.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اونگ بویوك بر داهی بولغانلیغینی یالغز اوز عصرنداغنا ایمەس، کوب عصرلار سوگرادا علم عالمنه یولباشچیلق ایتب یورگەن اثرلەری کورسەتەدر. ابن سینا حیاتینی کوچوب یوروش، قاچاقلق، حبس، سیاسی اوغراشمالار کبی تورلو جنسدەن آغیرلقلار ایچندە کیچیرمش بولونماغینا قاراماسدان یوز جلددەن آرتیق اثر یاراتمشدر. اثرلەرینگ ایگ مهمی «قانون»، «شفا»، «نجات»در.

بیش بویوك جلددەن عبارت «قانون» طبگه دائردر. شیخ‌الرئیس (ابن سینانگ قازاندیغی لقب*) بو اثرنده نظری وه علمی طبدەن بحث ایتەدر. تورلو تیللەرگه، او جملەدەن لاتینچاغا ترجمه ایتیلگەن بو أولمەس اثرنگ لاتینچا ترجمەسی 29 دفعه طبع ایتیلمشدر. حتی XVIIنچی عصردە ساحەسینگ باشلاوچی اثرلەرندەن سانالغان «القانون» حرثی، تاریخی قیمتی اعتباریله دائمی قالاجاق بر بایلقدر.

18 جلدلك «شفا» ایسه ابن سینانگ فلسفی اثریدر. بودا تورلو تیللەرگه حتی یەگی آوروپا تیللەریگه آغداریلمشدر. «نجات»، «شفا»نك خلاصەسی کبی بر اثردر. یازیلارنداغی بعضی بر قیدلەر ابن سینانگ ایمدیگەچه میدانغا چیقاریلا آلماغان، بالخاصه فلسفی اثرلەری بولغانلیغینی کورسەتمه کدەدر.

ابن سینا ایمدیگەچه اوزی وه اثرلەری یات مملکت وه خلقلارنگ مالی سانالیب کیله یاتقان یوزلەرچه تورکستان بالالارینگ بریدر. بو یاگلیش نظریه وه باطل قاراش بعضاً، تورلو شکللەردە بولسادا، تز تورك، تورکستانلیلارنی‌دا قاپلاب آلاجاق قادار وخیم بر شکل‌آلیب کیتمه کدەدر. اجنبیلەر ایسه ابن سینا وه اونگ کبی اسلام مدنیتینگ پارلاق دورندە علمی، مدنی خدمت کورسەتکەن یوزلەرچه تورکستانلیلارغا تورکلك، تورکستانلیلقدان باشقا هەر بر اسم وه صفتنی بیریب کیلەدرلەر.

اثرلەرینی یات تیللەردە یازغان بیلگیچ وه متفکرلەر یالغز بزنگ گنه

(*) آوروپادا ابن سیناغا "Avicenne — Le Prince des médicins" دیدرلەر، که «ابن سینا ـ هکیملەر پرەنسی» دیمه‌کدر.

ایمەس، بوتون خلقلارنگ تاریخنده کورولگەن بر نەرسەدر. معاصر آوروپانی آلساق، اثرلەرینی لاتینچا یازغان تورلو خلق منسوبی عالملەرنی آزمی اوچراتامز؟ بو حال یاقین بر ماضیغا قادار دوام ایتب کیلمەدیمی؟ اوزیمزنك شرقنی‌آلاتورغان بولساق، بعضی بیرلەردە عربچا وه فارسیچا یازیش، حتی عادی حیات یازیلارینی‌دا قاپلاب آلغان، 20نچی عصر باشلارینا قادار دوام ایتکەن بر حادثه ایمەسمی؟

بوکون آوروپادا لاتینچا اثرلەر یازغان بر بیلگیچینی اوز کولتور تاریخینك مالی ساناماغان، اونی اوزلەشتریشکه اورونماغان بر خلق بارمی؟ بر یات تیلدە یازغان بولو بر بیلگیچنگ اوزینگ وه اونگ یات تیلدە یاراتدیغی اثرینگ حرثی منسوبتینی هیچ بوزا آلمایدر. اوینه اوز ملتی، حرثینگ قیمتلی اثری بولوب قالا باراەر.

بوتون دنیادا کوبدەن‌بەری غایتده توغرو آقین حالندا کیگەیب، کوچەیب کیله یاتقان بو کوروشنك بزدە بوندای کیچ قالیشی، حتی یاگلیش ملی حرث تاریخمز — ملتمزنگ بشریت مدنیتی تاریخنده توتاجاغی اورون باقیمندان وخیم بر شکل آلیشی اوزلیگمزگه قارشی لاقیدلیگمزدەن کیلیب چیقمشدر. باشقالارنگ تیکشیریب اوتوروشغا احتیاجدە تویماسدان یاگلیش بیلگیلەرینه نیگیزلەندیریب قوروب قویدوقلاری نظریەلەرنی بنمسەوچیلەر حتی اولارنی بنمسەمه کلەگنه قالماسدان او یاگلیش نظریەلەرگه حیلهٔ شرعیەلەر اویدوروب بیریشکه اورونوچیلاریمزدا چیقیب تورغاندا، ملی حقمزغا بیلەرەك وه یا بیلمەیەرەك حقسزلق ایتوچی یاتلاردان شکایت ایتوگەدە حقمز بولالماسدی. بزنگ اوچوندە ملی کولتوریمزنی بوندای حقسزلقلاردان، کولتور تاریخمزنی تهلکەدەن قوروماق اوچون برگنه ساغلام یول مەنه شو ملی کولتوریمز اثرلەرینی، شخصلەرینی اوزلەمەك، اوزلەشترمەك یولیدر. مەنه بو کوروشله ابن سینانگ اثرلەری تورکستان تورك کولتور تاریخینگ آثاریدر. اونگ انسانلق علم وه مدنیتنه قیلغان خدمتی‌دە تورکستان ملی کولتور تاریخینگ حقلی بر

شرفيدر. اثرينك موجود ايك ايسكى نسخەسينك اوز يورتى بوخارادا تاپيليشى‌دا هەر نەرسەدەن اول مەنە شو حقيقتنى كورسەتەدر.

ايسەن تورسون

✶

«ملى» معارف جبهەسندە

«ايزوەستيا» غازيتاسينك 35 .9 .8 تاريخلى سانىدا اوتكەن كوكلەمدە قيرغزستان پايتختى پيشپەك (بولشەويكلەرچە «فرونزە»)دە بولوب اوتكەن معلملەر قورولتاينىدان بحث ايتكەن بر مقالە باسيلغان. روسچا "Сумбур в голове„ توركچە «معناسزلق» («باشدا مييە اورنيغا بوتقا» ديب ترجمە ايتسە داها توغروراق بولور ايدى!) آتالغان بو مقالەدە كيتريلگەن معلوماتلار يالغز قيرغزستان‌نك خصوصيتى بولماسدان، بوتون توركستان اوچون عموميدر.

مقالە آنچاغنا اوزون بولغانيدان، بز بورادا رقملى معلوماتلاردان بر آزينى كيترەمز.

بوتون قيرغزستاندا اوچ (3) گنە «ملى» پەداغوژى تەخنيكوم (دارالمعلمين) بولوب، بريسى قاراقول‌دا، ايكنچيسى پيشپەك، اوچنچيسى جلال آباددە ايكەن. بولاردان قاراقول تەخنيكومى برنچى دفعە اولاراق بو ييل 1. 7.دە «ملى معلملەر قادروسى» حاضرلاب چيقارغان. اون بر كشيدەن مركب بو «ملى معلملەر قادروسى» ايچندە بريسى‌دە توركستانلى بولماسدان، بوتونيسى روسلاردان ايكەن!

قاراقول تەخنيكوميدە، پلان بويونچا، كوبچيلگى قيرغزلاردان بولوشى شرطيلە، 105 طلبە بولمالى. حقيقتدا ايسە 55 گنە طلبە بولوب، اولارنك 35ى روسلار، 9غناسى قيرغز، قالغان 11ى اقليتلەردەن. اونى هەم ئەيتب قويوش كيرەك، كە توركستانىنك آيريم (بولشەويكلەرچە «ملى») جمهوريتلەرندە پاشاوچى طبقەدان باشقا توركستانليلار، اوقراينالى يهودى وە باشقالار قاتارندا «اقليتلەر»دەن سانالادرلار. ديمەك قاراقول

تەخنيكومندە 11 آزلق ملتلەرگە منسوب طلبەنك ايچندە قيرغزلاردان باشقا توركستان توركلەرى هەم بولمالى. «ايزوەستيا»نك يازوويغا كورە تەخنيكومداغى 9 قيرغز طلبەسى 1نچى وە 2نچى صنفداغنا اوقور ايكەنلەر. تەخنيكوم درسينى بيتيريب چيقيش اولار اوچون «اميدسز بر نەرسە» ايمش. اونك‌دا سببى قيرغزستان «ملى دارالمعلمين»ندا بولشەويكلەرنك قوللانديغى «تيل سياستى» ايميش. مثلا: 1 وە 2نچى صنفدا بعضى درسلەر قيرغزچا، بعضيلارى‌دا روسچا اوقوتولوب؛ اوچنچى، يعنى سوڭنچى صنفدا ايسە بوتون درسلەر روسچاغنا اوقوتولور ايكەن. نتيجەدە «ايزوەستيا»نك ديديگنچە «معلملەر طلبەلەرينى، طلبەلەر معلملەرينى آڭلاماسلار ايكەن». مەنە ايندى قيرغزستان «ملى معلملەر قادروسى»نك بوتونلەى روسلاردان بولوب چيقيب ياتقانى آپ-آچيق آڭلاشيلدى...

پيشپەك وە جلال آباد پەداغوژى تەخنيكوملارينك «ملى» وضعيتى قاراقول داغيسيدان فرقلى ايمەس ايكەن؛ باقيڭزچى: بوايكيسندە اوقى تورغان 172 طلبەدەن 50 گنەسى قيرغزلاردان بولوب، بولاردا 1نچى وە 2نچى صنفداغنا اوقورلار ايكەن. فقط 3نچى صنفدا بولار «تارقاليب» كيتەرلەر ايكەن. سببى‌دە، يوقاريدا كورسەتيلگەنيدەك، «تيل سياستى» فلاكتى‌در.

قاراقول پەداغوژى تەخنيكوميغا طلبەلەر قبول ايتەركەن همان شو «شيطان تيل سياستى» نتيجەسيدە قيرغز طلبەلەرى كەمچيلكدە قالارلار ايكەن. پەداغوژى تەخنيكوميغا طلبەلەر حاضرلاش وظيفەسى تاپشيريلغان «اورتا درجەلى مكتبلەر» ايسە، قيرغزستاندا ايندىگى گنە تأسيس ايتليب كيلمەكدە ايميش.

قيرغزستان «ملى» دارالمعلمين‌لەرى حقندا بو معلوماتلارنى كيتر- ديكدەن سوڭ، «ايزوەستيا» دارالمعلمين معلملەرى بيلەن‌دە بزنى تانيشتريب اوتمەكچى بولادر.

معلملەر قورولتايى‌غا كيلگەن قيرغزستان أولكە فرقە قوميتە باش كاتبى بەلوتسكى قورولتايدا حاضر معلملەرگە قاراتيب: «اعمال اربعەدان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ضربنی بارچالاریگز هەم بیلەسزمی ؟» دیب بر سوراق قویغان وە بوگا
قانیقارلق جواب آلالماغان. اوندان سوڭ جبر، فیزیك ایگ آخردا
جغرافیادان خبرلەری بولوب-بولماغانلغینی سوراغان. نتیجەدە کوب گنە معلمـ
لەرنگ اوزلەری درس بیریب کیلدیکلەری فنلەردەن معلوماتسز بولغانلقلاـ
ری بیلینب قالغان. کوب گنە معلملەرنگ اعمال اربعەداندا معلوماتی جودە
آز ایکەن. جبر دیگەن فننگ بار ایکەنلیگینی هیچ ایشیتمەگەن معلملەرـ
دە اوچراتیلغان.   جانای

✶

بین‌الملل وضعیت

ایتالیا-حبشستان تارتیشماسی مسئلەسی اورتاغا چیققان کوندەن‌بەری
فرانسا وە اینگلتەرە ایتالیانگ حبشستانغا قارشی طلبلەرینی ظاهرآگنە
بولسادا ملتلەر جمعیتی نظامنامەسنە اویدوروش کیرەکلگی فکرینی آلغا
سوروب، بو یولدا تشبثلەردە بولونوب کیلەدرلەر. کوپنچە قطعی بولماغان
بو تشبثلەر اورتاغا چیقدیقچا ایتالیا دیکتاتوری موسولینی، ملتلەر جمعیتی
بیلەنمی یا اونسزمی وە حتی اوگا قارشی بولسادا حبشستانغا قارشی اوز
پلانلارینی ایشکە آشیریب کیتەجەگینی سویلەب کیلەدر. بعضی بر کشیلەرـ
نگ صمیمیلگنەدە ایناناق ایستەمەدیکلەری بو غیر قطعی تشبثلەردە بر
نتیجە بیرمەدی. موسولینی ایمدیگەچە سوزینی توتوب کیلەدی. مەنە
ایمدی ایکینچی آیدر، کە شرقی آفریقادا سوغوش دوام ایتەدر. حقیقتدە
ایسە بو بر سوغوش ایمەس، مستملکەچیلك یوایلە حبشستان توپراغینگ
بر قسمینی اشغال ایتیش حرکتی گنەدر. یوقسا ایگ معاصر قورالالر
بیلەن قوراللانغان، بوکونکی آوروپانك ایگ مکمل اوردولاریندان بری
سانالغان ایتالیا اوردولاری ایلە کوپچیلگی معاصر سوغوش بیلیم وە قوـ
راللاردان محروم بر خلق کتلەسندەن عبارت حبشلەر آراسندا قالای
بر سوغوش توشونولە بیلەدر. نە خلقداغی ملی حقینی قورو أرادەسی،

قراری نەدە سوغوشچیلارینگ قهرمانلیغی اوچقوچلارغا، تانقلار وە
باشقا معاصر سوغوش قوراللارینا قارشی بر نەرسە ایشلی آلادر. اوننگ
چوندە ایتالیا اوردولارینگ حبشلەر طرفدان هیچ بر تورلو قارشیلق
کورمەسدەن آلغا باسیب باریشلاری‌دا حیرت ایتیلەجەك بر نەرسە ایمەس.
سوغوش مسئلەلەری بزنی قیزیقترمایدر. او، یالغز بزنی گنە ایمەس،
حبشستان توپراغنداغی ایتالیا اوردولارینی باشلاب یورگەن قوماندانلارـ
دان باشقا هیچ کیمنی‌دە قیزیقترمایدرغانغا اوخشایدر. بزنی بو، ایتالیا
طرفدان باشلانغان مستملکە سوغوشی مناسبتیلە چیقیب تورغان وضعیت
کوبرەك قیزیقترادر. ملتلەر جمعیتی، آرناوودلق، آوستریا وە مجارستانـ
دان باشقا بوتون اعضاسینك قاتناشی بیلەن ایتالیانی جمعیت نظامنامەسینی
بوزودا عیبلی تاپدی وە اوگا قارشی جمعیت نظامنامەسندە کورسەتیلگەن
اقتصادی وە مالی جزانی تطبیق ایتوگە قرار بیردی. بویلەلکلە ایتالیاـ
حبشستان سوغوشی ایتالیا بیلەن ملتلەر جمعیتی آراسنداغی نزاعنی چیقارـ
غان بولدی.

ملتلەر جمعیتی حیاتندا، حتی قطعیتلە سویلەش ممکن کە، دنیا
تاریخندە برنچی دفعە اولاراق بوتون دولتلەر بر دولتنی اوز طرفدان
امضالانغان بین‌الملل بر معاهدەنی بوزغانلق بیلەن عیبلەب، بونگچون اونی
جزالاندرماقچی بولادرلار. بوندان قاندای نتیجە چیقاجاغینی وە ایتالیاـ
ملتلەر جمعیتی منازعەسینك قالای نتیجەلەنەجەگینی اولدەن سویلەب
بولمایدر. فقط بونگلە بو یەگی توشونولگەن چارەنگ کیلەجەکدەکی
بین‌الملل سیاستنك باریشینا تأثیری بولووندا شبهە یوقدر.

*

کوب کشیلەر بو ملتلەر جمعیتی قرارینی اینگلتەرە تأثیری دیب
کورسەتەدر وە اینگلتەرەنك اوزی بیلەن ایتالیا آراسنداغی منازعە یانینا
ایتالیا-ملتلەر جمعیتی منازعەسی چیقارغانلیغی بیلەن ایضاح ایتشکە اوروناـ
درلار. شبهەسز اینگلتەرە شرقی آفریقادا، مصرنگ یاقینندا وە ایمپەریوم
دیگز یولی اوستندە ایتالیانگ کوچەیوب کیتمەسلگی بیلەن کوب علاقەـ

داردر. شرقی آفریقادادا اینگلتەرە منافعی بولغانلیغینی انکارایتب بولمایدر. فقط بونگلەدە بو حادثەدە اینگلتەرەنگ آلدیغی وضعیتدەکی پرەنسیپ جهتینی‌دە کیچیلتب بولمایدر. اگردە اینگلتەرە اونینگ «طمعکار مقصدلارینی» ملتلەر جمعیتی پرەنسیپلەری آرقاسینا یاشیرا بیلگەن بولسا، بوندا اینگلتەرەگە بوندای امکانتی حاضرلاب بیروچیلەرنینگ گناهی‌دە کیچیک ایمەس.

ملتلەر جمعیتی اعضاسندان سانالغان کوچلو ایتالیانگ جمعیتنگ کوچسز اعضاسی حبشستان اوستنە هجوم ایتووندەن کیچیک دولتلەر اوزلەری اوچون تهلکە کوردیلەر. اگردە ملتلەر جمعیتی ایتالیا حرکتینی اوز نظامنامەسینی بوزغانلق دیب قبول ایتمەسە ایدی، بوتون کیچیک دولتلەر اوزلەرینی قورقو آستندا حس ایتەجەکلەر ایدی. چونکە بو کوچلوگە کوچسز اوستنە سالدیرغانددا جزالاندیریلماسلق حقی بیریلگەنینی کورسەتەر ایدی.

اعضاسی بولغان بوتون دولتلەرنی تیکیس کورگەن ملتلەر جمعیتی نظامنامەسی اوستینە قورولغان بین‌الملل مناسباتدە کیچیک وە ضعیف‌دولتلەر منافعینگ اینگلتەرەنگ «طمعکار» منافعی ایلە برگە توشوب قالووندان ایتالیا موقعینگ ضعیفلگی چیقماقدادر.

*

ایتالیا ملتلەر جمعیتی نظامنامەسینی بوزغانلق بیلەن عیبلی اعلان ایتیلدی. بزچە معنوی مسئولیتنگ بر قسمی وضعیتنی بیلە وە کورە توروب ایتالیاغا بیریلەجەك جزا مسئلەلەرینی آچیق سویلەب سوغوشنگ آلدینی آلو امکانندە بولا توروب‌دە ایشلەمەگەن جمعیت اعضالاری بوینینا توشەدر. ایتالیا آیلارچا آچیقدان‌ـآچیق حبشستان حدودینە عسکر یوباریش بیلەن اوغراشدی. موسولینی وە بوتون ایتالیا مطبوعاتی ملتلەر جمعیتینی حبشستانداغی مستملکەچیلك پلانلارینا قاتیشو وە مانع بولو اویی بیلەن عیبلەب اونی سوزنك تام معناسندا حقارت ایتب توردی. توغرو ایتالیا طلبلەرینی صلح یولی بیلەن تامین ایتو وە سوغوش چیقارماسلق تجربە-

لەری‌دە ایشلەندی. فقط عینی زماندا ایتالیا بیلەن محکم وە بوزولماس دوستلق حقندادا بار کوچ بیلەن باقیریلدی. فقط بو نقطەدە آوروپا دیپلوماتلاری — «پلاتو قیمتلی، فقط حقیقت ینەدە قیمتلیرەك» دیگەن ایسکی سوقرات سوزینی اونوتدیلار. اگردە ایتالیاغا باشدایاق اونگ دوستلیغینا کوب قیمت بیردیکلەرینی، فقط ملتلەر جمعیتی نظامنامەسینگ او دوستلقدان‌دا قیمتلیرەك ایکەنینی سویلەگەن بولسایدیلار، موسولینی اوتکەن آوغوستدە پاریس توپلانتیسندا فرانسا، اینگلتەرە ممثللەری طرفدان قیلنغان تکلیفنی او قادار قطعیت بیلەن رد ایتمەگەن بولور ایدی دیب اویلایمز..

*

ایتالیا‌ـحبشستان سوغوشی وە ملتلەر جمعیتی طرفدان ایتالیاغا قارشی چیقاریلغان مالی وە اقتصادی جزا قراری فرانسادا ایچکی بولونوشولەرگە سبب بولدی. مملکت افکار عامەسی بربرینە دوشمان ایکی جبهەگە آیریلدی. ساغ طرف ایتالیانی یاقلاش، اینگلتەرەدەن آیریلیش طرفداری بولوب، لاوال حکومتینی ملتلەر جمعیتی قرارینا قوشولغانلغی بیلەن عیبلەیدر. سول طرف ایسە ملتلەر جمعیتی قرارینی یاقلایدر وە لاوال حکومتینك اینگلتەرە ایلە آراسنداغی تسانددینی داها قطعی بر شکلدە کورسەتمەگەندەن شکایت ایتەدر. بو جهتلەر فرانسانگ ایچکی سیاستی‌در. بزنگ بولارغا قاتیشوغا حقمز یوقدر. بز یالغز ایتالیا‌ـحبشستان سوغوشینك بین‌الملل سیاستنك باریشندا کوچلو تأثیری بولغان فرانسا افکار عامەسنە قالای تأثیر ایتکەنینی گنە کورسەتوب اوتمەکچی بولامز.

*

ایتالیا‌ـحبشستان سوغوشی مناسبتیلە ساویت روسیانگ آوروپاسیاستی میداندان ایشیك آرقاسینا چیقاریلیب تاشلانغانینی‌دا قید ایتمەی کیچیب بولمایدر. ملتلەر جمعیتندە تمثیل ایتیلگەن دولتلەر ایچندەن، ساویت حکومتینگ یگانە دوستی تورکیەدەن باشقا کیمسە ساویت ممثللگی ایلە علاقەداردا بولمایدر. اوتکەن یاز موسقواغا باریب ساویت روسیا ایلە معاهدە امضالاب کیلگەن فرانسا حکومتی باشلوغی موسیو لاوالنك‌دا دوستلغینك

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سالقینلاشیب قالغانینی سویلەیدرلەر. ملی جبهەگە، حکومتکە وە موسیو لاوالنك شخصینە قارشی چیقیب حکومتنی توشورمەکچی بولغان فرانسوز افکار عامەسینڭ سول قاناتی، قوممونیست، سوسیالیست وە سول رادیقاللاری چیقیشلارینك سببلەرندەن بریدە شو بولسا کیرەك.

یراق شرقدان فوق‌العادە حادثەلەر خبری کیلمەکدەدر. هەر دفعە یاپونیا بیلەن ختای آراسینی یاقینلاشترو اورونوشی چیقار-چیقماس قای طرفدان‌در «غمخور بر قول» چیقیب قالیب یاقلاشو اورونوشینی بوزوب یوبارادر. یاقین‌غنا وقتدا سونیاتسین‌نڭ یولداشلارندان، اونڭ أولومندەن سوڭ غومینداناغی اورنینی توتقان یاپونیا-ختای آکلاشماسی طرفدارلار-ندان بری سانالغان ختای باش وکیلینە سؤ قصد ایشلەنگەن ایدی. سوڭ کونلەردەگنە غازیتالار بر یاپون ماتروسینك (بحریەلیسینك) ختایلار طرف-دان أولدورولگەنی خبرینی بیردیلەر. بو ایکی حادثەدە بری بریلە سیقی صورتدە باغلانغاندر وە یاپونیا-ختای یاقلاشماسینا مانع بولوش، بو بختسز أولکە — ختایدا ساویتچیلك حرکتینی کوچەیتەتورغان آنارشینی یاقلاو، یاپونیا موقعینڭ شمالی ختایدا محکملەشووینە مانع بولو کبی مقصدلار کوزەتەدر.

ساویت وە مانجوریا حدود ساقچیلاری آراسنداغی توقناشمالاردا آرتیب بارادر. ساویت حکومتی مانجوریا ایلە موغولستان آراسندا توغرو مناسبات قورولووینا یول بیرمەك ایستەمەیدر. چونکە او بوندا اوزی وە آسیاداغی سیاستی اوچون تهلکە کورەدر. م.

«ملی بایراق»

یراق شرقدا یاشاوچی ایدیل-اورال تورکلەرینك دینی-ملی مرکزی مراجعتی

محترم ملتداشلار!

مرکزنڭ برنچی ایش پلانینا قویغان ملی مطبوعات توغدورو

تیلەگینڭ وجودگە چیقووندان کیلگەن سویونچیمزنی بوتون ملتداشلارغا آشیغیچلق بیلەن بیلدیرەمز.

16نچی اوقتوبردە، بویوك مانجوتیغو حکومتی طرفدان، رئیسیمز عیاض افندی اسحاقی جنابلارینڭ اسمینە، تورك-تاتارچا آتنالق «ملی بایراق» اسمندە بر غازیتا چیقاروغا رسماً رخصت آلندی.

«ملی بایراق»نی چیقارو اوچون کیرەکلی حاضرلقلارنی کوروب، اوشبو آینڭ ایچندە برنچی سان غازیتامزنی چیقارا باشلیمز.

یراق شرقدا ملی مطبوعاتغا احتیاجنڭ بیك زور ایکەنلگین اعتبارغا آلیب، «ملی بایراق»نی یاشاتو وە دوام ایتدیرو اوچون مادی، معنوی یاردەمدە بولونو بوتون ملتچیلەرنڭ دینی، ملی وظیفەلەریدر.

غازیتانڭ قورولوشی وە باسیلیشی اوچون، کوبمی آبونەچی بولا-جاغین آلدان بیلیب تورو کیرەکلی بولغانلقدان، سزنڭ جمعیت اعضا-لارندان نە قادار آبونەچی بولوون آشیغیچلق بیلەن معلوم ایتووگز اوتونولەدر.

مرکزنڭ مخصوص مطبوعات فوندی بولماغانیدان «ملی بایراق» بوشلای (تیکین) تاراتیلمایاجاقدر. «ملی بایراق» آتنالق غازیتا بولوب، ییللغی 5 غوبی وە آلتی آیلغی 3 غوبی‌در.

ملتداشلق سلامی بیلەن کاتب: (امضا)

آدرەس:

The Central Executive Committee of Idel-Oural Turko-Tatar
Religious National Societies in the Far East,
Mukden, Jap. P. O. Box 104.

مجموعەمز باسیلماق اوزرە ایکەن برنچی نویابردە، جمعە کونی چیقمش «ملی بایراق»نڭ برنچی سانی کیلدی. موقدین‌دەکی مطبعە-چیلق شرائطینڭ آغیرلغینا رغماً تەخنیکی باقیمدان یاقیملی باسیلغان «ملی بایراق» بویوك کولەمدە وە بای مندرجە ایلە چیقمشدر. شو برنچی ساندا عیاض اسحاقی‌بیك، رقیە محمدیش، ابراهیم دولت‌کیلدی، احمد شاه عزت‌اللەلارنڭ مقالەلەریلە سلطان بیکنڭ «ملی بایراق» باشلقلی بر

شعری وه اوزاق شرقداغی تورك مهاجرلەری تورموشینا دائر خبرلەر، نیپپون (یاپونیا)داغی ایلك مسجد ایله سویوم بیکه منارەسینگ رسملەری وه تبریك یازیلاری بار.

«یاش تورکستان» یراق شرقدا ایدیل-اورال تورك بایراغینی کوتەرگەن «ملی بایراق»نی یورەکدەن سلاملاب، موفقیتلەرینی تیلەرکەن، اونگ یراق‌شرق محیطندا تورك ملی قورتولوش حرکتینك حقیقی یوزینی تانیتودا وه یراق شرق بیلەن تانیشودا واسطه بولوداغی وظیفەسندەده تولوق موفقیتینی تمنی ایتەدر.

✶

تورکستان خبرلەری:

کولتورلو محررلەر (ژورنالیستلەر) وه سوادلی تیلماچلار حقندا

مەنه شو باشلوق آستندا «پراودا»نگ 35 .11 .2 تاریخلی، 303 نچی سانندا تاجی اوغلی اسملی بریسینگ بر مقالەسی چیقدی.

ملی ساویت مطبوعاتینك عموم بولشەویك مطبوعاتی وظیفەسی چەرچیوەسی تیشندا مخصوص بر وظیفەسی بولماغانلغینی قید ایتیش بیلەن سوزگه باشلاغان ساویت محرری سوك ییللارنك سان وه صفتچا اوسووینك تیز ییشیلووی لازم بولغان بر قانچا مسئلەلەرده توغدورغانینی سویلەیدر. آینقسا اوزبیکستان مطبوعاتندا بو تیز ییشیلووی کیرەك بولغان مسئلەلەر نیمەلەردر؟ دیگەن سورغودان سوك:

«هەر نەرسەدەن اول — قادرولاردر» دیب جواب بیرەدر.

بو قیزیل محرر سوزونچه «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی اوزبیکستان دائرەسنده غازیتا قادرولاری مسئلەسینی اورگەنیش یولندا یاخشی غنا ایشلەگەن. ئەلده ایتیلگەن نتیجه اولدوقچا فجیعدر. رایون غازیتالارندا ایشلەوچیلەر اساس اعتباریله قیشلاق مخبرلەریدر. اولارنگ بیلگیسی عمومیتله 4 صنفلی باشلانغیچ مکتب درجەسندەدر. ایگ یاخشی

بولغاندا ییتی ییللق مکتب درجەسنه باراادر؛ ایکی-اوچ ییلدان‌بەری غازیتادا ایشلەیدرلەر. حتی غازیتا باش محررلەرندەن‌ده کوب کشیلەر ایکی-اوچ ییلدان‌بەری غازیتاچیلقدا ایشلەیتورغان کشیلەردر. بولارنگ داها اول غازیتا ایشی بیلەن هیچ بر تورلو مناسبتلەری بولماغان. بونگ اوستنه کوپلەرینگ باش محررلگی ایکنچی بر ایش بولوب غازیتاغا هیچ بر تورلو وقت وه زحمت صرف ایتمەیدرلەر. قیشلاق مخبرلەری تشکیلاتی وه اونلارنگ حاضرلانیشی مسئلەسی‌ده آز تجربەلی کشیلەر قولندادر. نتیجەده اوزبیکستان رایون غازیتالاری کوپچیلگی شاشیرتاجاق قادار کوب خطالار بیلەن تولغان غمگین، جان سیقوجی بر نەرسەدەن عبارت. بوتون اوزبیکستان غازیتالارینك حالی آشاغی-یوقاری شوندان عبارتدر.

«قادرو جهتندەن اولدوقچا «توزاتیلغان» دیب قارالغان جمهوریت مرکزی غازیتاسی «قیزیل اوزبیکستان»نی آلغاندا بوندادا عینی فجاعتنی کورەمز. حاضرغی وقتده «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسندا ایشلەوچیلەر ایچنده باش محررندەن باشقا مخصوص غازیتاچیلق حاضرلیغی بورگەن، اختصاص مکتبنده اوقوغان هیچ بر کیمسه یوقدر «قیزیل اوزبیکستان» ایشچیلەرینك یالغز بیلگیسی گنه ایمەس، عمومی سوادی‌دا سوگ درجەده توبەن قالغان. کوپلەری اوزبیکچه غرامەر یاگلیشلاری ایله یازادرلار. توغرو جمله توزونی بیلمەیدرلەر.»

بو معلوماتلاری بیریب کیلگەن قیزیل محرر بو آغیر حالنگ‌موقتی بولووی، تیزدەن بتیرله بیلو احتمالینەده منفی جواب بیرەدر. چونکه اوزبیکستاندا بوندای غازیتاچی قادرولار حاضرلایتورغان بر مکتب یوق؛ مرکزگه یوباریب اوقوتو اوچون‌ده اوزبیکستان محررلەری کوپچیلگینك روسچا معلوماتی یوق.

«اوزبیکستاندا قولخوزچیلار کتلەسی فرقه وه حکومت قرارلارینی عمومیتله یەگیلکلەرنی باشلیچا اوزبیك غازیتالارندان اورگەنەدرلەر. ماتەریاللار غازیتا باشقارماسیغا روسچا کیلەدر. اونلارنی درحال توغرو-توزگون قیلب ترجمه ایتش کیرەك. بونگچون ده هەر ایکی تیلنی یاخشی بیلوچی وه سیاسی حاضرلقلی کشیلەر کیرەك.
ایمدیگەچه هیچ کیم تیلماچلق صنعتینی اورگەنمەدی وه کیمسه ترجمانلق اوچون اورونمادی. غازیتا قادرولاری یتیشترو اوچون سیستەماتیك بر صورتده چالیشیلمادیقچا مطبوعاتنك اوسووی، انکشاف ایتووی‌ده ممکن ایمەس.»

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بز ،بیللاردان‌بەری آلغا سوروب کیلمه‌کده بولغان قاراشیمزنی حرفی حرفینه تصدیق ایتوچی، قیسقارتیب آلدیغمز بو «پراودا» یازیسینا ایمدیلك اوز طرفمزدان هیچ بر نەرسه قوشماق ایسته‌مه‌یمز. یالغز برگنه نقطه‌نی ایسله‌تیب اوته‌یلك. تورکستانداغی ساویت آگه‌تلەری 18 ییللقنی بایرام ایتیب، یوق یوتوقلاردان بحث ایتیب آغیز کوپورتوب یورگەن بر چاغدا بونداى حقیقی منظره‌نك بر بورچه‌گینی کورسه‌تورغان بر یازینگ موسقوا «پراودا»سندا چیقیب قالووی هەر نەرسه‌دەن اول تورکستانداغی ساویت شاللاقی توللەکلەرینه تأثیر ایتمه‌لی، اونلارنی یوق یوتوقلاردان بحث ایتیب مست بولوب یورو بیرنده حقیقی وضعیتنی کوروگه اونداما‌لی ابدی.

تاریخی اثرلەر — «قراسنایا تاتاریا» غازیتاسندا (9. 8. 35) اوقوندیغینا کوره قازاغستان علمی شوراسی ایشچیله‌رنده‌ن بری تورکستان(شهری) رایونندا چینگیز خان‌نگ همعصری امیر خسرو دهلوی اثرینگ ایسکی بر قول یازماسینی، فردوسی شعرلارندان بعضی بر پارچالار، اوزبیکله‌ر سلاله‌سی باشلوقلارینگ شجره‌سی وه «میگ بر کیچه» حکایه‌سینگ ایسکی بر باسماسینی تاپیب کیترگەن.

امیر خسرو دهلوی اثرلەری آراسندا عرب حیاتندان آلنغان «لیلی مجنون» منظومه‌سی بار ایمش. ساویت بیله‌رمه‌نلەری بو اثرنی مشهور فضولی اثری «لیلی-مجنون»نگ عینی بولغانینی، دیمه‌ك بو اثرنی فضولی-غا اسناد ایتیش توغرو بولماغانینی سویله‌رله‌ر ایمش...

بو ادعانگ توغرولیغینی کورسه‌تورغان نیگیزلی دلیللەر بولماسا (ساویت غازیتاسی بونداى بر دلیلنی کتیرمه‌گەن) بر اثرنگ یالغز بر قولیازما ایچنده بولونماسی اونگ مؤلفی حقندا حکم بیریش اوچون کفایت ایتمه‌سه کیره‌ك.

یه‌کی اثر — قازاغستان نشریات اداره‌سی پروفه‌سور اسفندیار اوغلی ایله پروفه‌سور کوتنه طرفندان قازاق تاریخنه دائر توپلانغان ماته‌ریاللارنی

باسیب چیقارغان. کتابدا، تا ایسکی فارس، عرب سیاحلارندان توتمش آلمان، هوللاندیالی، شوەد (اسویچ) وه روس یولچیلارینگ تورکستان قازاق ایلی حقنداغی یازولاری توپلانمشدر. کتاب 5نچی عصردان 19نچی عصرغا چاقلی دور یاشاییشندان بحث ایته‌در. («سوسیالدی قازاغستان» 11. 8. 35).

بوخارا قوشبیگیسی آرخیوی تاپیلدی

تاشکندده‌ن بیلدیریلگه‌ن بر خبرده بوخارا ئه‌رکنده قوشبیگی‌نگ آرخیوی تاپیلغان. بوخارا امیرلگی اداره‌سینگ باش مأموری سانالغان قوشبیگی آرخیونده تاپیلغان وثیقه‌لار 19نچی عصرنگ اورتالاریندان 1910نچی ییلی امیر عبدالاحد اولگونچه‌گه قادارغی دورگه عائددر. («کراسنایا تاتاریا» 9. 8. 35).

امیرلك تورموشینك تورلو جهتله‌رینه دائر معلومات بیره‌تورغان بو وثیقه‌لار ایچنده آینقسا روسلار ایله یوروتولغان مراسلات شایان دقتدر. یورتمز انقلابینی قارا استیلا بولوتلاری قاپلاب آلایاتقان دورگه عائد بو وثیقه‌لار هه‌ر بر تورکستانلی‌نی شدتله قیزیقترمالیدر...

تورکستانده صنعتکارلارینك موفقیتی

مجموعه‌مزنگ 70نچی ساننده، لوندونده اینگلیز قرالیچه‌سی حامی-لگنده اوتکه‌زیلگه‌ن خلق آرا بییو (رقص) بایرامینا تورکستان صنعتکار-لارندان‌دا بر غروپنگ قاتناشغانلغی وه اولارنگ کورسه‌تدیکله‌ری موفقیتله‌ری حقندا آوروپا غازیتالاریندان اقتباس ایتیب یازغان ایدیك. تاشکند غازیتالارینك سه‌نتابر نسخه‌لارندا باسیلغان خبرله‌رده‌بیلدیریلدیگینه کوره، مذکور خلق آرا بییو بایرامینگ سوآنگچی کونی یاسالغان بر ضیافتده تورکستان صنعتکارلاری غروپینا بر مداله تقدیم ایتلمشدر. «قیزیل اوزبیکستان»نگ 22. 8. 35 تاریخلی سانداغی م. یوسفی مقاله-سنده تورکستان صنعتکارلارینك لوندون اهالیسی وه مطبوعاتی طرفندان کوب یاخشی قارشیلاندیقلاری وه صنعتکارلارنگ یورتغا چوقور انطباع-

لار ایچنده قایتدیقلاری یازیلادر. ینه شو مقاله‌ده خلق آرا بییو بایرامینا قاتناشغان تورکستان صنعتکارلاری حقندا معلومات بیریله‌رکه‌ن چیلدیرمه‌چی اوستا عالم آتانگ قاتناشوچیلار آراسندا ایگ قارتی بولوب، اونگ ساده بر چالغیدان تورلو-تورلو آهنگله‌ر چیقارا بیلو مهارتینیک بوتون تماشاچیلارغا یاقیب کیتکه‌نلگی وه و قارت صنعتکارنیک بوتون قاتناشوچیلار آراسندا مستثنا اولاراق آیریچا مکافاتلاندیریلدیغی بیلدیریله‌در.

تورغایدا تریك كوموش كانی

قازاغستانداغی علم آقاده‌میسی بولومی تورغایدان تریك كوموش (جیوه) کانی تاپیلغانی خبرینی آلغان. بو حقدا آقاده‌میده داها اولده‌ن ده معلومات بار ایکه‌ن. بیله‌رمه‌نله‌ر دائره‌سنده بو کاننگ اولدوقچا بای بولووی احتمالی سویله‌نمه‌کده‌در. کاننی تیکشیرو اوچون آلما آتادان بیله‌رمه‌نله‌ر یوباریلغان. («سوسیالدی قازاغستان» 15. 8. 35).

تورکستاندا خرما وه بانان آغاچلاری

ساویت غازیتالارینگ یازووینا کوره تورکستاننگ شیر آباد وه ئه‌تره‌ك نهرله‌ری وادیسندا تجربه اوچون اوتقوزولغان خرما کوچه‌تله‌ری کوکه‌رگه‌ن. ایندیلك تورکستاننگ شو سمتله‌رنده بانان (موز) هه‌م اوندوروله باشلاغان. («پراودا» 25. 9. 35).

تاشکندلی بر باغچاچینك بوندان بر نیچه ییل ایلگه‌ری اوتقوزغان بانان (موز) کوچه‌تله‌ری بو ییل ییمیش بیره باشلاغان.

(«ایزوه‌ستیا» 4. 10. 35).

دین اوچون قوربان بولغانلار

موسقوادان آوروپا غازیتالارینا 11نچی نویابرده تیلغراف واسطه‌سیله توبه‌نده‌کی خبر تارقاتیلدی:

خوقند شهرنده عبدالله مطلب اسملی بر کشی ایله اونگ 7 همفکر

شاگردینك دینی عکس الانقلابی حرکتله‌ری محکمه‌ده قارالدی. بولار تورکستاننك اوزبیکستان وه تاجیکستان قسملارندا اسلام دینی تشویقاتینی یورگوزوب حتی قومسومولار آراسیندان اوزله‌ریگه طرفدارلار قازانا بیلگه‌نله‌ر. «عیبلیله‌ر»ده‌ن عبدالله مطلب‌نگ اوزی وه باشقا اوچته‌سی آتیب أولدورولوشکه، قالغانلارینك هه‌ر قایسیسی 10 ییلدان حبسکه حکم ایتلگه‌نله‌ر.

هامش: جده‌ده‌کی تورکستان دینسز، خداسزلار باشلوغی نذیر توره‌قولفنگ آشینی ییب یورگه‌ن بعضی اویاتسز تورکستانلیلار دقتینه!

اولوغبیك مدرسه‌سی — «قیزیل اوزبیکستان»نگ 4. 8. 35 تاریخلی ساندا خبر بیریلدیگینه کوره سمرقندده‌کی اولوغبیك مدرسه‌سی «دینگه قارشی موزه» قیلنماقچیدر.

*

مصردا تورکستان مهاجرله‌ری

سلطان بیك بختیار بیك توغانمز اوقتوبرنك باشندا مصردان باشقارمامزغا یازغان بر خطندا مصرداغی تورکستان مهاجرله‌ری حقنداغی انطباعاتینی بیلدیره‌رکه‌ن: «مصرده بر نیچه‌کون مسافر اولاراق قالغانیمدا مصرنك هه‌ر طرفندا یاشایتورغان تورکستانلق یورتداشلاریمنك تورموشلاریله آشنا بولدم. سویشده ایسکی مجاهدله‌ریمزده‌ن کامل جان هاشم، مصردا شیخ یونس افندیله‌ریمزنگ فعالیتله‌ریله تورکستانلق یورتداشلاریمزنگ اویوشوب، باشقالارغا أورنه‌ك بولوب چالیشماقدا اولدوقلارینی کوروب کوب سیویندم. غربتزده، جلال وطن بولغان تورکستانلق یورتداشلاریمغا مادی وه معنوی یارده‌م قیلیب، ملی حرکتله‌رنده رهبرلك ایتب تورغان محترم مجاهد کامل جان هاشم وه شیخ یونس افندیله‌ریمزگه تشکریمنی بیلدیریشله برابر ملی ایشله‌رنده موفقیتله‌رینی تیلیمه‌ن» دیدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«تورکستانلیلارنگ ملی قورتولوش حرکتی» موضوعندا بر معروضه

1921نچی ییلی قورولغان «آلمانیاداغی اوقرینالیلار اویوشماسی» نام جمعیتنگ اوتونچی ایله دوقتور طاهر شاکر بیك اوقتوبرنگ 17 سندە کیچ، شارلوتتەنبورغداغی سالونلاردان برینسده «تورکستانلیلارنگ ملی قورتولوش حرکتی» موضوعندا آلمانچا مهم بر معروضه بیردی. معروضەچی چار وە ساویت حکومتلەرینگ تورکستانداغی مستملکه سیاستینی رسمی وثیقەلارغا تایاناراق تحلیل ایتب، تورکستان خلقینگ معروض قالدیغی حقسزلقلارنی ایضاح ایتب، تورکستان ملی قورتولوش حرکتینی زورایترا یاتقان سببلەر حقندا سویلەدی. معروضەچی تورکستان ملی حرکتینك تاریخی، مادی وە معنوی عامللەرینی کورسەتب، اونگ منبعینی کیگ خلق کتلەسندەن آلغان بر ملی خلق حرکتی بولغانینی آکلاتدی. بریاریم ساعت قادار اوزایغان بو معروضه کوب دقتله تیگلەنب، اوزون آلقیشلاندی. بو معروضەغا بەرلینده یاشاوچی اوقرینالیلاردان، قافقاسیالی وەایدیل-اورالی لاردان باشقا آلمان مطبوعاتی وە فرقه قوروملاردان دعوت قیلنغان کشیلەر بار ایدی. معروضه بەرلینده چیقاتورغان ,,Nowoje Slowo" نام روسچا بر غازیتادا اعلان ایتلگەنیدەن، تیگلەوچیلەر سیراسندا روسلار کوروندی.

قازاننك استیلا ایتیلیشی کونینی ایسلەو

بەرلینده یاشاوچی ایدیل-اورالّی توغانلاریمز قازاننگ استیلا قیلینیشی کونینی (1552نچی ییلغی 15نچی اوقتوبر کونینی) بو دفعەدا بەرلین مسجدندە اوقراینا، تورکستان وە قافقاسیا قولونیلاری وکیللەری وە آلمان دوستلاری ایله برابر ایسلەدیلەر. ایسلەو مجلسی محب‌الله افندی طرفدان اوقولغان قرآن برله آچیلیب، سوڭرا غنی عثمان بیك طرفدان شول قایغیلی کوننگ ایدیل-اورال وە باشقا تورك اولکەلەری اوچون

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

کیتردیگی آجی فلاکتلەر حقندا قیسقا معلومات بیریلدی. آندان سوڭ تورکستان، آذربایجان، گورجوستان وە اوقراینا قولونیلاری وکیللەری سویلەب، شول کون حقندا تأثرلەرینی بیلدیریب، بارچالاری‌دا شو ماتمگه یورەکدەن قوشولوب تورغانلارینی اظهار ایتدیلەر.

★

باشقارمامزغا کیلگەن اثرلەر:

1) **,,Enver Pascha.** — Der große Freund Deutschlands", von Kurt Okay. Verlag für Kulturpolitik, Berlin W 50. In Leinen geb. 6,80 RM. 507 S.

2) **,,Cora Batır"**, eine Legende in Dobrudschatatarischer Mundart, von Saadet Is'hakı, Polska **Akademja umiejetnosci.** Mémoires de la Commission Orientaliste Nr. 20. Kraków, 1935. S. 49.

3) **,,Alman-Türk Sanayi ve Ticaret Kılavuzu"**, Çikaranlar: Theodor Tantzen, Osman Tokumbet, Karl Trucksaess, Orienthandelsverlag G. m. b. H., Berlin W 15. 355 S.

4) «تورك-تاتار الفباسی» — ترتیب ایتوچی هم ناشری: یراق شرق ایدیل-اورال تورك-تاتار مسلمانلارینگ دینی، ملی مرکزی معارف شعبەسی. موقدین 1935. 80 بیتلك.

5) «الفبا» — فینلاندیا جماعت اسلامیەسی درسلکلەر حاضرلاو هیئتی نشریاتی. هەلسینغفورس 1935. 50 بیتلك. آدرەسی:
Suomen Muhamettilainen, Seurakunta.
Helsinski-Suomi, Albertinkatu 27 a.

6) «ابتدائی دینی-ملی مکتبلەرینگ برلەشکەن پروغرام لایحەسی» ناشری: یراق شرق ایدیل-اورال تورك-تاتار مسلمانلارینگ مرکز معارف شعبەسی. موقدین 1935. 70 بیتلك.

* * *

قیدیریش: استانبولغا بارماق نیتی ایله حجازدەن آیریلغان مرغیلانلق حاجی حکیم محمد بخارلی اوغلیغا: تانیشلار گز سزنی قیدیرماقدالار. آدرەسگزنی آنیق قیلیب باشقارمامزغا بیلدیرمەگزنی اوتونەمز.

Yach Turkestan

Novembre 1935 (Le jeune Turkestan) No. 72

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يولیمزغا توغرو كيلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعەمزنىڭ بيتلەری
آچيقدر. باسيلماغان يازولار قايتاريلماس.

آبونه شرطلری:

ييللغى 100 فرانسز فرانقى، آلتى آيلغى 60 فرانق، اوچ آيلغى 30 فرانق.

«توركستان ساويتلەر حاكميتى آستندا»

باش محرريمز چوقاى اوغلى مصطفى بيكنىڭ شو كونلەردە روسچا
«توركستان ساويتلەر حاكميتى آستندا»

(„Туркестан под властью советов“)

ناملى بر اثرى باسيليب چيقدى. ناشرى: «ياش توركستان». بهاسى
8 فرانق. ساتيليش يېرى:

„Les Edileurs Réunis.“
10, Bd. du Montparnasse. Paris (XIV).

مجموعەمزغا تيیشلى هەر تورلو يوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France